

TÜRKİYE'DE ÇEVRE KORUMA ALANLARINDA ARAZİ KULLANIMI VE KORUMA KARARLARININ ARAZİ PİYASALARINA ETKİLERİ: GÖKOVA ÖZEL ÇEVRE KORUMA BÖLGESİ ÖRNEĞİ *

Yeşim ALİEFENDİOĞLU**
Harun TANRIVERMİŞ***

Özet : Teknolojik gelişmeler ve ekonomi politikaları, birçok ülke ve bölgede yenilenemeyen doğal kaynakları hızla tahrip etmekte ve özellikle yenilenmeyen kaynakların tükenmesine neden olmaktadır. Bu kapsamda çevre kaynaklarının korunmasına yönelik girişimler 18. yüzyılın sonunda başlamış, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ulusal ölçekte küresel ölçüğe doğru gelişme göstermiştir. Doğal ve kültürel çevre değerlerini korumada alana dayalı koruma yaklaşımları 20. yüzyılda ön plana çıkmıştır. Türkiye'de sit alanı, milli park, özel çevre koruma alanı, tabiat parkı, doğa koruma alanı gibi farklı statülere sahip çok sayıda koruma alanı bulunmaktadır. Ancak koruma alanlarının sınırlarının parsel düzeyinde belirlenmesi, tescil ve tespit işlemleri, koruma amaçlı planlama, rasyonel koruma-kullanım dengesinin sağlanması ve etkin işleyen yönetim modellerinin geliştirilmesi, politikaların etkinliğini doğrudan etkilemektedir. Çevre koruma alanları ve özel olarak da Gökova ve diğer özel çevre koruma bölgelerinde, maliklerin arazi kullanımına getirilen kısıtlamaların neden olduğu gelir ve arazi değer kayıplarını telafi edebilecek ekonomik ve mali araçlar tesis edilememiştir. İncelenen bölge sınırları içindeki yerleşimlerde yıllık ortalama arazi alım-satım sayısı, arazi kira bedelleri ve arazilerin tahmini piyasa değerlerinin, bölge sınırları dışındaki benzer yerleşim yerlerine oranla nispeten daha düşük düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Çevre koruma alanlarının yönetimine alanın içinde ve çevresinde yerleşim birimlerinde yaşayan halkın katılımının mümkün olmadığı, alan yönetiminin (kamunun) hedefleri doğrultusunda bölge içinde yerleşim, tarım, turizm ve diğer kullanımlara yönelik olarak getirilen kısıtlamaların hane geliri ve taşınmaz değerlerinde kayıplara neden olabildiği, ancak mevcut yasal ve kurumsal düzenlemelerle maliklerin refah kayıplarının telafi edilemediği vurgulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Koruma Bölgeleri, Arazi Kullanımı, Arazi Piyasası ve Arazi Yönetimi

* Makale Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı'nda Yeşim Aliefendioğlu tarafından hazırlanan "Türkiye'de Koruma Alanlarında Taşınmazların Kullanımı ve Koruma Statülerinin Taşınmaz Piyasaları ve Değerlerine Etkileri: Muğla İli Örneği" adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Ziraat Yüksek Mühendisi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı, Gölbaşı-ANKARA.

*** Prof.Dr.,A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı, Gölbaşı-ANKARA; A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Dışkapı-ANKARA.

The Impacts of Land Use and Conservation Decisions on Land Markets in Environmental Conservation Areas of Turkey: A Case of Gökova Special Environment Protection Area

Abstract : *Technological developments and economy politics are rapidly destroying non-renewable natural resources and particularly leading to the depletion of non-renewable resources. Within this perspective, attempts to protect the environmental resources were first initiated at the end of the 18th century and emerged from a national scale to a global one starting from the second half of the 20th century. Field-based conservation approaches in the protection of natural and cultural environmental values have gained significance in the 20th century. There are numerous conservation areas in Turkey with such varying legal statutes as historic conservation areas, national parks, special environmental protection areas, natural parks, and nature conservation areas. However, determination of conservation areas at a land plot level, registration and identification procedures, planning for protection, establishment of a rational conservation-utilization balance, and development of well functioning management models directly impact the efficiency of the policies. In the environmental protection areas, and more specifically in Gökova and other special environmental protection zones, economic and financial instruments that could remedy the income and land value losses of owners brought about by the limitations imposed upon land use have not been established. In the settlement areas within the boundaries of the studied region, it has been identified that the annual average number of purchase-sale of land, land rental rates and estimated market values of the lands remain relatively lower as compared to similar settlement areas outside the borders of the examined area. It should be stressed that the communities living inside and in the vicinity of the study area not allowed to participate in the management of environmental conservation areas and that the limitations enforced upon settlement, agriculture, tourism, and other uses within the region in line with the objectives of the area administration (public) can lead to losses in household income and real estate values; however, the current legal and institutional arrangements are unable to remedy the welfare losses of owners.*

Key Words : *Environmental Conservation Areas, Land Use, Land Market and Land Management*

GİRİŞ

Bilimsel, teknolojik ve ekonomik gelişmeler insanlığa birçok fayda sağlamasına karşın, canlı yaşamı için hayati önemi olan çevre değerlerini olumsuz etkilemekte ve bazı çevresel kaynakların bilinen miktarlarının hızla azalmasına neden olmaktadır. Çevresel varlıklar ve özellikle doğal kaynakların korunması ve sürekliliğinin sağlanması, günümüzde insanlığın en önemli sorunlarından biri olmaya devam

etmektedir. Doğal ve kültürel çevre değerlerinin korunması bilinci, 18. yüzyılın sonunda başlamış, bu alanda birçok uluslararası girişim yapılmış ve bunların sonucunda, biyoçeşitliliğin korunması, iklim değişikliğinin kontrolü ile uluslararası sular ve okyanuslar hariç, ülkelerin ortak eylem konusunda güç de olsa görüş birliği sağladıkları görülmektedir. Ancak uluslararası düzeydeki konferanslar, çevre koruma örgütleri, uluslararası sözleşmeler ve protokollerin taraf ülkelerde etkin olarak uygulanma düzeyi ve başarı derecesinin kısıtlı olduğu açıktır. Özellikle 1992 Rio de Janeiro Çevre ve Kalkınma Konferansı'na katılan ülkelerin gündem 21, Rio Deklarasyonu ve Orman Prensiplerini onaylayarak küresel işbirliği yapma, kirlenme zararının tazmini, kirliliği azaltma ve türler ile ekosistemlerin korunması konularında ortak eylem planı ve etkin politika oluşturmayı taahhüt etmiş olmalarına karşın, taraf ülkelerdeki uygulamanın yetersizliği dikkati çekmektedir.

Çevre kaynaklarından tarım, avcılık ve balıkçılık amaçlı yararlanma hemen hemen 19. yüzyılının ikinci yarısına kadar doğa ile uyumlu birer faaliyet olmuştur. Özellikle 19. yüzyıla kadar tarım genellikle çevrenin şekillenmesine olumlu katkı yapmış, önceleri Sanayi Devrimi ve 1950'lerden sonra Yeşil (Tarım) Devrimin etkisiyle tarımda yapay girdiler veya yoğun tarım dışı girdi ve enerji kullanımı artmış, arazi yoğun biçimde işlenmeye başlamış, monokültür artmış, çayır, mera ve orman arazileri tahrip edilerek tarıma açılmış ve böylece tarımsal faaliyetler de çevre kalitesini olumsuz etkileyebilen nitelik kazanmıştır. Tarım, bir yandan sanayi, turizm ve kentsel kesimlerin neden olduğu çevre sorunlarından olumsuz etkilenmekte, diğer yandan çevre kalitesini olumsuz etkilemektedir. Buna paralel hızla büyüyen kentler, turizm ve sanayi alanları da verimli ve korunması gereken arazilerin amaç dışı kullanımı, çayır-mera, orman ve sulak alanlar ile kıyıların tahribi, su ve havanın kirlenmesi ve biyoçeşitliliğin azalmasına neden olmuştur. Son 20 yılda ekonominin bütün sektörlerinde çevre ve doğal kaynak tabanını büyük ölçüde ihmal eden gelişme yaklaşımının yukarıda kısaca özetlenen olumsuz etkilerini azaltabilmek için sürdürülebilirliğin ekonominin bütün sektörlerine entegrasyonu hedef olmuştur. Sürdürülebilir tarım ve özellikle organik (ekolojik, biyolojik veya biyodinamik) tarımın teşviki, sürdürülebilir turizm, çevre dostu planlama ve enerji etkin yapı tasarımı ve uygulamalar (permakültür) ile sanayi sektöründe çevre koruma ve yönetim sistemleri ve ekolojik etiketleme çalışmalarının geliştirilmesi zorunlu olmuştur.

Dünyada 19. yüzyılın başından beri farklı isimlerle koruma alanları oluşturulmakta ve bu alanların yönetimi için farklı kamu ve özel (vakıf, dernek, kooperatif gibi) kuruluşlara görev ve yetki verilmektedir (Whitby 1991, Allanson ve Whitby 1996, Yücel 2005, Johnston ve Swallow 2006, Demirci vd. 2007). Koruma alanları genellikle ya ulusal düzenlemelerle tesis edilmekte ve yönetilmekte ya da uluslararası anlaşmalara göre oluşturulmakta ve yönetilmektedir. Türkiye'de 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımlar belirlenmiş, yapılacak işlem ve faaliyetler düzenlenmiş ve bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak TC

Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) ve koruma kurulları gibi örgütlerin kuruluş ve görevleri belirlenmiştir. 2863 Sayılı Kanun kapsamında; doğal (tabii), arkeolojik, kentsel ve üst üste çakışan sit alanları tespit ve tescil edilmektedir. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamında milli parklar, tabiat parkı, tabiatı koruma alanları ve diğer koruma statüleri belirlenmekte ve yönetilmektedir. 383 Sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlar Kurulu tarafından 15 özel çevre koruma bölgesi (ÖÇKB) tespit ve ilan edilmiş ve bu bölgelerde yönetimi gerçekleştirmek üzere Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (ÖÇKKB) kurulmuştur (Anonim 1994, Demirel vd. 2005ab, Akkurt vd. 2007). Koruma alanlarının yönetiminde tespit, ilan, tescil ile yasaklama, standart belirleme ve uygulama ile cezalandırma gibi kamu otoritesine dayalı koruma yaklaşımları yaygın olarak uygulanmakta, ekonomik ve mali araçlar veya piyasaya dayalı yaklaşımların kullanımı ihmal edilmektedir.

Çevre koruma ve özellikle duyarlı alanların korunmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması sürecine çevrede yaşayanların direkt ve/veya dolaylı olarak entegre edilmesi, çevre etiği ve katılımcı çalışmaların başarısının yükseltilmesi açısından genellikle zorunlu olmaktadır. ÖÇKB'nin yönetimine bölge içi ve çevresindeki yerleşim birimlerinde yaşayan halkın katılımı genellikle mümkün olamamakta, alan ÖÇKKB ve taşra örgütleri tarafından yapılan imar planı ve belirlenen yönetim planı hedefleri doğrultusunda yönetilmektedir. Bununla birlikte koruma alanlarında tarım, turizm ve diğer alanlara yönelik olarak getirilen kısıtlamalar taşınmaz maliklerinde gelir ve refah kaybına yol açmakta ve özellikle arazi alım-satımının güçleşmesi ve arazi değerlerinde kayba neden olabilmekte, ancak mevcut yasal ve kurumsal düzenlemeler çerçevesinde söz konusu kayıplar tazmin edilememektedir (Shoemaker 1989, Reynolds 2005, Johnston ve Swallow 2006, Karagöz 2007, Tanrıvermiş 2008, Tanrıvermiş ve Şanlı 2008). Arazi maliklerinin kullanım veya tasarruf kararlarına çevre koruma ve toplum yararı gerekçesi ile getirilen kısıtlamaların olması ve bunların telafi edilememesi, sürekli olarak birey ile toplum veya birey ile devlet arasında çatışmaya neden olabilmekte, anlaşmazlıkların yer yer yargı organlarına taşındığı görülmektedir. Bu makalede çevre koruma yaklaşımlarının gelişimi, ÖÇKB'nin yönetimi ve bu alanlarda arazi kaynaklarının kullanımı, koruma kararlarının arazi piyasalarına olası olumsuz etkileri seçilen örnek olay çerçevesinde tartışılmıştır. Koruma alanlarının yönetimine yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler inceledikten sonra, koruma statülerine göre arazi kullanım kararları, planlama ve uygulamanın etkileri kısaca değerlendirilmiş, koruma alanlarının yönetimindeki yeni yaklaşımlar (kamulaştırma, trampa ve çevre duyarlı arazi kullanımı, yönetim anlaşmalarına dayalı olarak araziye boş bırakma ve tazminat ödemeleri gibi) tartışılmış ve örnek olay çerçevesinde çevre amaçlı arazi kullanım olanaklarının başarı koşulları değerlendirilmiştir.

ALAN KORUMA YAKLAŞIMLARI VE ÇEVRE KORUMA BÖLGELERİ

Çevre Koruma Yaklaşımlarının Gelişimi ve Değişimi

Dünyada çevre koruma anlayışı, 18. yüzyılın sonlarında gelişmeye başlamıştır. Ülkelerin gelişme, fosil yakıt kullanımı, kentleşme ve sanayileşme düzeylerine bağlı olarak bazı bitki ve hayvan türlerinin varlığında azalma, artan fosil yakıt ve yapay kimyasal kullanımı ve kirlenme ile mera, bitki örtüsü, su kaynakları ile tarihsel ve kültürel değerlerin tahribinin önlenmesi amacıyla özellikli alanlara korunması gerekliliği ortaya çıkmıştır. İngiltere’de 1865 yılında ilk doğa koruma dernekleri kurulmuş, 1869 yılında avlanma nedeniyle sayılarında azalma görülen kuşları korumak amacıyla İngiliz Ornitologlar Birliği kurulmuştur. ABD’de 1872 yılında Yellow Stone Bölgesi’nin flora, fauna, jeolojik yapısı ve gayzerlerin yarattığı estetik görüntülerinin gelecek kuşaklara bırakılacak miras olduğu düşünülerek, bu alanı korumak için yasal düzenleme yapılmış ve bu uygulama milli park kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu tarihten sonra milli park çalışmaları bütün ülkelerde hızla yayılmış, 19. yüzyılın sonlarında farklı ülkelerde koruma alanları ile ilgili yasal düzenleme yapılarak milli park dışında başka koruma statülerinin de ortaya çıkması sağlanmıştır. Bu dönemde Yeni Zelanda’da üç milli park ilan edilmiştir. Doğa koruma, Macaristan’ın öncülüğünde ilk defa uluslararası düzeyde ele alınmış ve 1892 yılında doğa koruma alanında politik eylemi hedefleyen ilk sivil toplum örgütü olan Sierra Club kurulmuştur. 1905 yılında kuşların korunması amacıyla National Audoban Society kurulmuştur. 1908 yılında ABD’de Ulusal Nehir ve Limanlar Kongresi’nde su kirliliği üzerinde durulmuş ve bu kongre 1909-1912 yıllarında düzenlenen Ulusal Koruma Kongrelerine öncülük etmiştir. 1909 yılında İsviçre Doğa Koruma Derneği ve İsveç Doğayı Koruma Topluluğu ve 1912 yılında İngiltere’de Doğal Rezervleri Teşvik Topluluğu kurulmuştur. ABD’de 1916 yılında Milli Parklar Kanunu kabul edilmiştir (Tazebay 1996).

Alan koruma modelleri ülkelere göre değişim göstermektedir. Örneğin, İngiltere’nin 14 milli parkı ülke yüzölçümünün % 10’unu oluşturmakta olup, parklarda; turizm, dinlenme, ulaşım, tarım ve balıkçılık önemli faaliyetlerdir. Bunlardan en büyüğü 30.300 hektar alana sahip olan Broads milli parkıdır. Park yönetimi, parkın doğal yaşamını korumak ve parkın doğal niteliklerinin halk tarafından bilinmesine çalışmakla görevlidir. Parkta; yürüyüş, balık tutmak, kuş gözlemlemek, bisiklet kullanmak ve kano ziyaretçilerin yapabileceği başlıca faaliyetlerdendir. ABD’nin Wyoming Eyaleti’ndeki Yellow Stone Milli Parkının yüzölçümü 850.000 hektar olup, 1978 yılında UNESCO tarafından Dünya Mirası olarak kabul edilmiştir. Parkta; bot kiralama, kamp yapma, hizmet istasyonları, kitapçı, posta ofisleri ve konaklama merkezleri bulunmakta, ata binme, kış aylarında kar yürüyüşleri, kar arabalarıyla gezinti, kayak, yaban yaşam turları gibi çeşitli faaliyetler yapmaktadır. Parkın yönetimi ABD İçişleri Bakanlığı Ulusal Milli Park Hizmeti (NPS) tarafından yürütülmektedir.

İtalya’da Roma’nın güneyinde 50.000 hektar arazi üzerindeki Abruzzo Milli Parkı’nda; mutlak koruma alanları, tarım bölgeleri, tampon bölgeler, turistlerin

girebileceği bölge ve güzergâhlar bulunmakta, mutlak korunan alanlarının önemli bir kısmı köylülerin mülkiyetindeki arazilerden oluşmakta ve söz konusu araziler Devlet tarafından koruma altına alındığından, maliklere yıllık 500.000 Euro kira ödenmektedir. Avusturya'daki Hohe Tauern, Alpler'in en büyük milli parkı olup, toplam alanı 181.500 hektardır. Parkta yürüyüş ve araç güzergahları belirlenmiş, park yönetimi tur ve pazarlama şirketleri kurarak turizm faaliyetlerinden gelir elde etmekte ve kendi giderleri için fon yaratmaktadır. İspanya'nın Balear Adaları'ndan biri olan Minorka tamamen milli park olarak koruma altına alınmıştır. Geleneksel koruma alanlarından farklı olarak parkta uluslararası havaalanı, 90.000 yatak, bir ticari liman, kasabalar ve turizm merkezleri bulunmaktadır. Adada geleneksel tarım dengeli bir şekilde sürdürülmektedir. 2002 yılından bu yana adada konaklayan yabancı ziyaretçilerden günlük 1 Euro çevre vergisi alınmakta, birçok bölgede kamping ve tekne demirleme yasaklanmış, doğal yapının izlenmesi için daimi bilimsel komisyon kurulmuştur. Bunlar, milli parkların yönetimine ilişkin başarılı örneklerden bazılarıdır (Yücel 2007). Ancak, Türkiye'de korunan alanların yönetimi ya da milli park yönetimi anlamında bu örneklerin bir benzerine rastlamak henüz mümkün olamamaktadır.

İnsan faaliyetleri ve özellikle tarım, turizm, yerleşim ve diğer alan kullanım türlerinin olumsuz etkilerinden belirli çevre değerlerinin korunması için *özellikli alanlara koruma statüsünün verilmesi*, bilinen en eski çevre koruma yaklaşımlarından biridir. Osmanlı arşivleri, 1460'lı yıllardan sonra kentin içme suyu kaynaklarının korunması ve erozyon kontrolü amacıyla su havzalarında hayvan otlatmanın yasaklanması ve 1800'lü yıllarda Kıbrıs adasında erozyon kontrolü ve ormansızlaşmanın önlenmesine yönelik keçi yasağının çıkarılması, belirli alanların korunmasına yönelik ilk uygulamalar arasında sayılmaktadır. Ender, önemli veya yerel özelliklere sahip alanların korunması, 20. yüzyıl boyunca dünyada sıklıkla tercih edilen koruma stratejisi olmuştur. Belirli alanlara koruma statüsünün verilmesi, ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerle sağlanmakta ve farklı koruma statülerine sahip alanlar farklı düzenlemelerle yönetilmekte, ancak mevzuatta tanımlanan araçların yerel düzeylerde uygulanabilme olanakları kısıtlı olmuştur.

20. yüzyılda bilim, teknoloji ve ekonominin gelişmesine paralel çevre yoğun bir biçimde kirletilmeye başlanmıştır. Ekonomik faaliyetler sonucunda çevreye verilen zarar, doğanın kendini yenileme yeteneği sayesinde önce fark edilmemiş, ancak zaman içinde kirlenme düzeyi çevrenin kendini yenileme özelliğinin (taşıma kapasitesinin) üzerine çıkmış ve çevre hızla bozulmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ile birlikte çevre koruma faaliyetlerinde duraklama, sanayi gelişme ve tarımda kimyasal gübre ve pestisit kullanımındaki artışa bağlı olarak kimyasal maddelerin doğaya karışım oranı yükselmiştir. Belirli gelişmişlik düzeyine ulaşan batılı ülkelerde çevresel değerler ve tarımın sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekliliğinin 1950'li yıllarda farkına varılmıştır. Günümüzde sayıları 6.000'in üzerinde olan uluslararası sivil toplum örgütlerinin büyük bir kısmı 1945 yıllarından sonra kurulmuştur. Bu dönem çevre koruma alanında küreselleşme fikrinin yaygınlaştığı yıllar olmuştur. 1962'de Rachel Carson'un Silent Spring (Sessiz

Bahar) adlı eserinde, kimyasalların hayvan ve insan sağlığı üzerindeki etkileri ortaya konulmuş ve eser geniş kitleleri etkilemiştir. 1969 yılında ABD’de Ulusal Çevre Politikası Kanunu (NEPA) yürürlüğe girmiş, çevre koruma ile ilgili Amerika Çevre Koruma Birimi (EPA) kurulmuştur. Bu dönemde Fransa ve Almanya’da Ulusal Çevre Birimi oluşturulmuştur. 1971 yılında ilk defa Greenpeace hareketi nükleer testleri protestosu etmeye başlamıştır. 1970 yılında Avrupa Konseyi, çevre koruma ile ilgili Avrupa Koruma Yılı Konferansını düzenlemiştir. OECD bünyesinde Çevre Komitesi kurulmuş ve komite tarafından “Uluslararası Planda Çevre Politikalarının Ekonomik Boyutlarına İlişkin Temel İlkeler Tavsiye Kararı” ile Kirlenme Öder İlkesi ilk defa uygulamaya konulmuştur.

Çevre alanında uluslararası düzeyde ilk defa Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 5-16 Haziran 1972 tarihlerinde Stockholm’de Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. Bu toplantı BM’in çevre alanında yapacağı çalışmaların başlangıç noktası olarak görülmektedir. Toplantı sonunda 2997 sayılı Karar ile BM Çevre Programı (UNEP) kurulmuş, çevre alanında uluslararası işbirliği yapılmasına karar verilmiş, 5 Haziran Dünya Çevre Günü olarak ilan edilmiş ve “Tek Bir Dünyamız Var” sloganı kabul edilmiştir. Konferansta 26 prensip ve 109 eylem önerisi kabul edilmiş olup, kabul edilen eylemlerle ilgili tavsiyeler; insanların yerleşmiş buldukları yörelerin yönetimi, doğal kaynakların yönetimi, genel olarak kirlenme, deniz kirlenmesi ile kirlenmenin eğitsel, bilgi edinme, sosyal ve kültürel yönleri gibi beş başlıkta toplanmıştır. Deklarasyonda özet olarak “...giderek büyüyen çevre sorunları hem bölgesel, hem uluslararası alanlara yayıldığı için, uluslararası yaygın bir işbirliği ve uluslararası kuruluşların ortak amaçla hareket etmelerini gerektiriyor. Bunun için bu konferans bütün insanların ve gelecek nesillerin çıkarları için bütün hükümetleri ve insanların ortak gayretlerini, çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine sarf etmeye davet etmektedir” denilmektedir (Yıldız vd. 2005).

1980 yılında BM Çevre Programı ve Dünya Yaban Yaşamı Fonu (WWF) finanse edilen, Uluslararası Doğa Koruma Derneği (IUCN) Dünya Koruma Stratejisi (WCS) hazırlanmıştır. İlk defa kaynakların sürdürülebilir kullanımı ile yaban yaşamını koruma kavramının hava, su kalitesi ve biyoçeşitlilik ile ilişkilendirilmesi raporda yer almıştır. Rapor, ekologların kullandıkları önemli türler ve ekosistemlerin sürdürülebilirliği kavramını küresel düzeyde ilk defa gündeme getirmiş olması bakımından önemli görülmektedir.

BM Genel Kurulu’nun 1983 yılında aldığı karar gereğince çevre sorunları ve çevrenin korunmasıyla ilgili bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Dönemin Norveç Başbakanı G.Harlem Brundtland’ın başkanlığındaki komisyon Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporunu 1987 yılında hazırlamıştır. Bu raporda özetle; çevre sorunlarının diğer sorunlardan ayrılamayacağı ve bu sorunların dünyadaki bütün canlıları tehdit ettiği, doğanın hızla tahribi sonucunda kalkınmanın bir süre sonra durabileceği, sürdürülebilir kalkınmanın ancak bütün ülkelerin ortak çabasıyla gerçekleşebileceği belirtilmiştir. Çevre sorunlarının giderilmesi veya etkilerinin

azaltılması için insanlığın ortak çaba göstermesi gerektiği ve çevre konusunda en büyük görevin bireye düştüğü, bireylerin katılımcı olmaları ve bu konuda eğitime önem verilmesi gerektiği, bu konular dikkate alınmazsa ortak geleceğimizin karanlık olacağı belirtilmektedir.

BM tarafından 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında İkinci Çevre ve Kalkınma Konferansı Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde düzenlenmiştir. 178 ülkeden 30.000'i aşkın delege ve 7500 basın mensubu konferansa katılmıştır. Konferans sonunda beş önemli belge hazırlanmıştır. Bunlar; (i) Rio Deklarasyonu, (ii) Gündem-21, (iii) Orman Prensipleri, (iv) İklim değişikliği sözleşmesi ve (v) Biyolojik çeşitlilik sözleşmesi olmuştur. Rio Deklarasyonu; çevre ve kalkınma konularında 27 temel ilkedен oluşmakta olup, hukuki bağlayıcı olmamakla birlikte hükümetlere politik bir yükümlülük getirmektedir. Uzun süreli kalkınmanın tek dayanağının çevrenin korunması ile bağdaştırılması olduğu belirtilmektedir. Gündem-21, Konferansın en önemli belgesi olup, 2000 yılına kadar ve sonraki yıllarda çevre ve ekonomiyi etkileyen bütün alanlarda hükümetler, BM kuruluşları ve bağımsız sektörlerin yapması gereken etkinlikleri tanımlamıştır. Orman Prensipleri, ormanların yönetimi, korunması ve gelişmesine ilişkin ilkeleri kapsamaktadır. İklim değişikliği sözleşmesi, iklimde değişikliğine neden olabilecek karbondioksit ve diğer sera gazları emisyonunun sınırlandırılması ve gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkelere yapılacak teknolojik ve parasal destek konularını kapsamaktadır. Biyolojik çeşitlilik sözleşmesi, biyoçeşitliliğin korunması, sürdürülebilir kullanımı ve uygun teknoloji transferi yoluyla genetik kaynaklardan elde edilen faydaların, adil ve eşit biçimde paylaşılmasını sağlamak için hazırlanan belgedir.

Türkiye, Rio Deklarasyonu, Gündem-21 ve Orman Prensipleri adlı üç belgeyi Konferans sırasında onaylamış, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ise taraf ülkelere önemli ölçüde mali yükümlülük ve sorumluluk getirdiği için kabul görmemiştir. Aradan geçen zaman içinde Biyoçeşitlilik Sözleşmesi 96/8857 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanarak Türkiye bu sözleşmenin tarafı olmuştur (Resmi Gazete, Tarih: 27 Aralık 1996, Sayı: 22860). İklim Değişikliği Sözleşmesi ile ilgili tartışma ve görüşmeler oldukça uzun zaman almıştır. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin amacına ulaşmaması nedeniyle 1997 yılında Japonya'nın Kyoto şehrinde 160 ülke temsilcisinin katılımıyla yapılan toplantıda Kyoto Protokolü adı verilen, sanayileşmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltmalarını öngören bir protokol imzaya açılmıştır. Protokol, sanayileşmiş ülkelerin 2008-2012 döneminde küresel ısınma üzerinde tehdit oluşturan karbondioksit ve diğer gaz salınımlarını 1990 yılındaki seviyenin altına düşürmelerini öngörmektedir. Protokolü 39'u sanayileşmiş 140'dan fazla ülke imzalamıştır. ABD ve Avustralya İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Kyoto Protokolüne taraf olmamakla birlikte, küresel sera gazları salınımlarında ABD'nin payı % 36 ve Avustralya'nın payı % 21 gibi yüksek düzeydedir. Türkiye 24 Mayıs 2004 tarihinde İklim Değişikliği Sözleşmesini imzalayarak taraf ülke olmuştur.

Dünyada 1972-1992 döneminde çevre sorunları ve özellikle iklim değişikliğine neden olan gazların salınımı, biyoçeşitliliğin azalması, hava ve su kirliliği, mera, orman, kıyı ve verimli arazi varlığı hızla tahribi süreci devam etmiştir. Ancak 1970'lerde konuya sektörel bazlı yaklaşım yaygın iken, 1990'lı yıllarda bütüncül olarak çevreye yaklaşım ilke olarak benimsenmiştir. 1992 Konferansı'ndan sonra özellikle birden çok ülkeyi ilgilendiren çevre sorunları alanında proje geliştirme ve finansmanına yönelik Küresel Çevre Fonu (GEF) kurulmuş ve bu fon ile Akdeniz ve Karadeniz'in kirlenmeye karşı korunması ile ilgili projelerin finansmanı yapılmıştır. BM bünyesinde her 10 yılda bir defa yapılacak toplantılarla küresel çevre ve kalkınma konferanslarında alınan kararların taraf ülkelere uygulanma düzeylerinin gözden geçirilmesi ve her 20 yılda çevre ve kalkınma konferansının düzenlenmesi gelenekselleşmiştir. Bu kapsamda 2-4 Eylül 2002 tarihleri arasında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi yapılmış ve zirve, çevre tahribini önlemek ve zenginle fakir arasında gittikçe artan farkın azaltılmasını sağlayacak eylem planlarının yapılması amacıyla düzenlenmiştir. Zirvede küresel ısınma, iklim değişikliği, hızlı nüfus artışı, beslenme, sağlık, su kıtlığı ve çevre kirlenmesi gibi konular tartışılmıştır. Zirve sonunda eylem planı hazırlanmış ve 152 alanda hemen eyleme geçilmesi istenmiştir.

Dünyada 20. yüzyılda çevre koruma stratejilerinin gelişiminde ekonomik, sosyal ve teknik faktörlerin ağırlık taşıdığı görülmektedir. Tarihsel gelişim sürecinde çevre sorunları ile mücadelede benimsenen stratejiler; tepki ve onarım stratejisi, tahmin ve önleme stratejisi ve sürdürülebilir kalkınma olarak adlandırılabilir. Dönemlere göre çevre koruma yaklaşımları ile ekonomik gelişme yaklaşımları birlikte ele alındığında, esasen koruma yaklaşımlarının ekonomik gelişme politikası ile ilişkili olduğu ve ona göre şekillendiği ortaya çıkmaktadır. Son iki yüzyılda farklı ülkelerde uygulama alanı bulan koruma stratejilerinin üç grupta toplanması mümkündür (Tanrıvermiş 1997)

• **(i) Tepki ve Onarım Stratejisi:** Faaliyetlerin ekonomik maliyetlerini yükseltmemek için çevreye olabilecek olumsuz etkilerini önleyici hiçbir önlem alınmamakta, ancak faaliyetin çevreye verdiği (algılanabilen) zararlar ortaya çıktıktan sonra sorunun giderilmesine çalışılmaktadır. Bu strateji, çevre zararlarının oluşumundan sonra bu zararları gidermeyi amaçlayan düzenlemeleri içermektedir. Kirleten öder ilkesine uygun olarak standart belirleme, tazminat ödeme, faaliyeti geçici veya tamamen durdurma, yasaklama, kirlenmenin yetkili kurumlarca sürekli olarak denetlenmesi ile teknolojik yeniliklerden yararlanarak faaliyetin çevreye olan olumsuz etkisinin giderilmesinin teşvik edilmesi gibi araçlar kullanılır. Türkiye'de çevre yönetiminde esasen bu araçlar kullanılmakta, ancak söz konusu araçların başarı derecesi tartışma konusu olmaktadır.

• **(ii) Tahmin ve Önleme Stratejisi:** Uzun vadeli toplumsal ve çevresel faydaya öncelik verilir. Çevre politikasını uygulayıcı birimler tarafından, çeşitli faaliyetlerin çevreye verebilecekleri zararların önceden tahmini ve bu zararı azaltmak veya minimize etmeye yönelik önlemlerin alınmasını içerir. Bu amaçla

kullanılacak araçlar, çevreye zarar veren üretim ve tüketim davranışlarının çeşitli yöntemlerle değiştirilmesi ve çevre uyumlu yöntemlerin kullanılmasının yaygınlaştırılmasına çalışılır. Yatırım projelerinin değerlendirilmesinde teknik, ekonomik ve mali değerlemeye ilave olarak çevresel değerlendirme (ÇED), risk analizi, taşıma kapasite ile ürün yaşam analizi ve ekolojik etiketleme gibi araçlarla kirliliğin oluşmadan kaynağında önlenmesi hedeflenmektedir.

• **(iii) Sürdürülebilir Kalkınma:** 1980'lerde dünya gündemine gelen ve hızla uygulanmaya yönelik politikaların oluşturulduğu yeni bir yaklaşımdır. Sürdürülebilirlik açısından önemli olan insanların istekleri değil, temel gereksinimlerinin karşılanması ve doğal kaynakların sınırlı olduğunun bilinmesidir. Başlıca amaçları; büyümeyi canlandırmak, büyümenin niteliğini değiştirmek, sürdürülebilir bir nüfus düzeyini garantiye almak, iş, gıda, su, sağlık gibi temel gereksinimleri karşılamak, doğal kaynak tabanını korumak ve geliştirmek, teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve bütün kararlarda çevre ve ekonomiyi birleştirmek olarak sıralanabilir. Sürdürülebilirliğin bütün sektörlerle entegrasyonu, öncelikle doğal kaynak muhasebesi ve buna paralel ekonomik ve çevre muhasebesi sisteminin geliştirilmesi ile sağlanacaktır.

Türkiye'de Alan Koruma Yaklaşımlarının Gelişimi ve Geleceği

Türkiye'de doğal, tarihsel ve kültürel değerler açısından oldukça zengin yerleşim birimleri bulunmaktadır. Anadolu'da topoğrafik yapısı dar alanlarda bile ekolojik faktörlerin değişmesi, flora ve fauna zenginliği, çok sayıda koruma alanı tesisi ve bu alanlardaki insan faaliyetlerinin düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Bölgelerin deniz seviyesinden yüksekliğine bağlı olarak iklim farklılık göstermekte ve Anadolu zengin bir müze görünümüne sahiptir. Avrupa kıtasında bitki türlerinin sayısı yaklaşık 12.000 kadar olmasına karşın, Türkiye'de saptanmış bitki türü sayısı 9000 dolayındadır. Hayvan türlerinin sayısının ise, Avrupa kıtasında yaşayanların hemen hemen 1,5 katı kadar (80.000'in üzerinde) olduğu tahmin edilmektedir (Anonim 2003, Tanrıvermiş 2003, Kesen 2005, Yalınkılıç ve Arpa-Yenilmez 2005, Yücel 2005). Ancak plansız kent ve sanayi yerleşimleri ile ikinci konut alanları, turizm yatırımları, yoğun tarım, sanayileşme ve altyapı tesisleri, çevresel kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Birçok havza ve alt havzalarda doğal fiziki çevre olarak tanımlanan deniz, göl, nehir ile barındırdıkları canlı türleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Hatta bu canlılardan bazı türlerin nesli tükenme aşamasına gelmiştir. İşte bu bilinçle doğanın korunması, kaynakların sürdürülebilir kullanımı ile gelecek nesillere, bozulmamış zengin bir biyoçeşitlilik mirası ve yaşanabilir sağlıklı çevre bırakmak amacıyla tabii (doğal) sit alanı, milli park, tabiatı parkı ve diğer doğa koruma alanları ile ÖÇKB adı altında koruma alanları tespit edilmiştir.

Türkiye'de ulusal ve uluslararası düzenlemelerle belirlenen farklı koruma statülerine sahip koruma alanları bulunmakta ve bu alanlar da farklı kamu kurumları tarafından yönetilmektedir. Koruma alanları yönetiminde ulusal statüler; 2872 Sayılı

Çevre Kanunu, 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 6831 Sayılı Orman Kanunu, 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 383 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile uluslararası düzeyde ise; Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla katılımı uygun bulunan bu Sözleşme), Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma (Bern) Sözleşmesi (20.02.1984 tarih ve 84-7601 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanan sözleşme), Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin (CITES) Sözleşmesi, Barselona Sözleşmesi ve Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol (23.10.1998 tarih ve 88/13151 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanan protokol), Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkındaki Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi), Avrupa Birliği Kuşları Koruma Yönetmeliği (79/409/EEC), Avrupa Birliği Habitatları ve Türleri Koruma Yönetmeliği (92/43/EEC) ve Avrupa Birliği İçme Suyu Direktifi (98-83-EC) gibi taraf olunan düzenlemeler çerçevesinde tesis edilmekte ve yönetim modelleri ortaya konulmaktadır (Anonim 1994, Anonim 1996, Anonim 1998a, Anonim 1998b, Tanrıvermiş 2011).

Teoride ve uygulamada “koruma” ve “korunma”; kavramları farklı biçimde tanımlanmaktadır. 2863 Sayılı Kanunda koruma ve korunma, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri olarak tanımlanmıştır. “Korunma alanı”; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanlar ve “değerlendirme” ise kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılması olarak ifade edilmiştir. Sit alanları, tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi olayların olduğu yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır (Çolak 2011).

2863 Sayılı Kanuna göre “kültür varlıkları”; tarih öncesi ve tarihi devirlere ilişkin bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili olan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar, “tabiat varlıkları”; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerler, “sit”; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alan olarak tanımlanmıştır.

2863 Sayılı Kanunda özellikle taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının ekonomik (parasal) değerlemesi ile ilgili yaklaşımlara yer verilmemiş ve daha çok söz konusu varlıkların devlet malı niteliği çerçevesinde değerlendirilmesine yönelik düzenleme,

teşhir ve kullanım konuları ele alınmıştır. 2863 Sayılı Kanuna göre kamu kuruluşlarının mülkiyetindeki taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetindeki taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğinde olup, söz konusu varlıkların bulunduğu arazilerin mülkiyeti ile varlıklara sahiplik arasında bir bağın olmadığı hüküm altına alınmıştır. Ancak özel nitelikleri yönünden ayrı statüye sahip mazbut ve mülhak vakıf malları bu hükmün dışındadır (Md.5). Sit alanlarının yönetiminde; KTB Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Koruma Yüksek Kurulu ve Bölge Koruma Kurulları görevli ve yetkili idarelerdir.

Sit alanlarının tespitinde genellikle koruma kurulları tarafından 1/25.000 veya 1/5.000 ölçekli harita altıkları üzerinden işlem yapılmakta, ancak koruma kurulları ile kadastro müdürlükleri arasında halihazır harita ve diğer mülkiyet ve parsel bilgilerinin paylaşımı konusunda iyi işleyen bir sistem kurulamamıştır. Bu koşullarda sit alanı sınırlarının koruma amaçlı planlama ve diğer planlama çalışmalarında, koruma kurullarının kararlarının parsel ölçeğine indirgenmesinde önemli sorunlar yaşanabilmektedir. Sit alanlarının kesin olarak sınırlarının tespiti özellikle doğal sit alanları ile çevre koruma alanlarında mümkün olamamaktadır. Doğada kesin olarak bir sınırdan söz etmek yerine hassas ekosistem veya zonun tanımlanması ve bunun korunması için yeterli büyüklükteki alana koruma statüsünün verilmesi yerinde olacaktır. Türkiye’de mülkiyet hakkı ihlallerini asgari düzeye çekebilmek bakımından alanın sınırları nispeten dar tutulmakta ve sit alanı dışında ayrıca etkilenme sahası da tanımlanmaktadır. 2863 sayılı Kanunun Ek-2. maddesine dayanılarak hazırlanan Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (Resmi Gazete, Tarih: 27.11.2005, Sayı: 26006) *sit alanları etkileşim sahası*, sit bölgeleri ile bütünlük gösteren, yoğunluk ve yerleşme düzeninin sit bölgeleri ile uyum içinde oluşması ve gelişmesi öngörülen, sit alanını bütünleyen, etkileyen ya da ondan etkilenen ve sit alanı ile koruma amaçlı imar planına konu olmayan alanlar arasında geçiş sağlayan alanlar olarak tanımlanmıştır (Md.4). İlgili idarelerin görüşleri alınarak KTB tarafından sınırları belirlenen koruma alanları ve etkileşim sahaları, söz konusu alanların yoğun endüstriyel ve kentsel yerleşim yerlerinde olması halinde maliklerin hak kayıplarına neden olabilmektedir.

Türkiye’deki koruma alanları içinde sayısal olarak çoğunluğu sit alanları oluşturmaktadır. Toplam arkeolojik sit alanları 9.652 adet (toplam sit alanı sayısı içindeki payı % 81,99), doğal sit alanlarının sayısı 1.270 adet (toplam sit alanları içindeki oranı % 10,79), kentsel sit alanlarının sayısı 244 adet (toplam sit alanları içindeki payı % 2,07), tarihi sit alanlarının sayısı 151 adet (toplam sit alanları içindeki oranı % 1,28), kentsel arkeolojik sit alanlarının sayısı 31 adet (toplam sit alanları içindeki payı % 0,26) ile diğer sit alanlarının sayısı ise 424 adet (toplam sit alanları içindeki payının ise % 3,60) olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 1). Ancak koruma yüksek kurulu ve bölge kurullarının sit alanlarına ilişkin verileri ile KTB

verileri arasında farklılıkların olduğu belirlenmiş olup, bu çalışmada KTB verileri esas alınarak değerlendirme yapılmıştır.

Çizelge 1. Türkiye’de Statülerine Göre Sit Alanları ve Oransal Dağılımı

Sit Türleri	Sayı (Adet)	Oran (%)
Arkeolojik Sit Alanı	9.652	81,99
Doğal Sit Alanı	1.270	10,79
Kentsel Sit Alanı	244	2,07
Tarihi Sit Alanı	151	1,28
Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	31	0,26
Diğer Sit Alanları (Üst Üste Sit Alanları)	424	3,60
Toplam	11.772	100,00

Kaynak: Anonim 2011a.

2863 sayılı Kanuna göre birinci ve ikinci derece arkeolojik sit alanı ile birinci derece tabii sit alanı olarak tescil ve ilan edilen yerlerdeki parsellerde kesin inşaat yasağı getirilmekte ve bu durum mülkiyet hakkını kısıtlayıcı etki yapmaktadır. Bu koşullarda bir parselin sit alanı içinde olması, sit kararının etkisini ölçmek için yeterli olmamakta, ayrıca sit alanının türü ve derecesi ile koruma kurulunca getirilen kısıtlamaların da bilinmesi gerekir. Sit alanlarının etkin yönetimi açısından alanın toplam yüzölçümü, alan sınırları içindeki parsellerin sayıları ve ayrı ayrı yüzölçümleri, mülkiyet yapıları, kullanım durumları, nüfus yoğunluğu, alanın bulunduğu yerin gelişmişlik düzeyi, alanın konum özellikleri, arazi ve bina talebi, koruma statüsü ve derecesinin bilinmesi gerekir. Sit alanlarında taşınmaz envanterleri çıkarılıp değerlendirme yapılmadan yönetim modeli ve araç seçimi konusunda karar verilmesi mümkün değildir.

Arkeolojik sit alanlarının dağılımına bakıldığında, birinci derece arkeolojik sit alanı 6.249 adet ve arkeolojik sit alanları içindeki payı % 64,74, ikinci derece arkeolojik sit alanı sayısı 431 adet ve arkeolojik sit alanları içindeki payının % 4,47, üçüncü derece arkeolojik sit alanı sayısı 819 adet ve arkeolojik sit alanları içindeki payının % 8,48, birden çok derece ile tanımlanan arkeolojik sit alanlarının sayısı 918 adet ve arkeolojik sit alanları içindeki payının % 9,51 olarak tespit edilmiştir. Halen derecelendirme çalışmaları devam eden arkeolojik sit alanlarının sayısı ise 1.235 adet olup, arkeolojik sit alanları içindeki payının % 12,80 olduğu belirlenmiştir.

Doğal sit alanlarının derecelerine göre dağılımı incelendiğinde, toplam doğal sit alanı sayısı içinde en yüksek payı, birinci derecede sit alanlarının aldığı görülmektedir. Toplam doğal sit alanı sayısının 559 adedi veya toplam doğal sit alanının % 44,02’sinin birinci derece doğal sit alanı oluşturmaktadır. İkinci derece doğal sit alanının sayısı 230 adet ve doğal sit alanları içindeki payının % 18,11, üçüncü derece doğal sit alanının sayısı 267 adet ve doğal sit alanları içindeki payının % 21,01, birden çok derece ile tanımlanan doğal sit alanı sayısı 91 adet ve toplam doğal sit alanları içindeki payının ise % 7,17 olduğu görülmektedir. Halen

derecelendirme çalışmaları süren doğal sit alanlarının sayısı ise 123 adet olup, toplam içindeki payı % 9,69 olmuştur. Arkeolojik sit alanlarında olduğu gibi, doğal sit alanı olarak belirlenen alanların çoğunluğunu birinci derece doğal sitler oluşturmakta olup, bu alanların ülke içinde bölge ve illere göre dağılımı ile söz konusu illerde taşınmaz piyasaları ve değerleri karşılaştırıldığında, özel mülkiyete konu parsellere getirilecek kısıtlamaların malikin mal varlığında önemli kayba yol açması kaçınılmaz olmaktadır.

Koruma statüleri içinde tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları da önemli bir yere sahiptir. Tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları içinde sivil mimarlık örneklerinin sayısı 59.512 adet, dinsel yapıların sayısı 8.322 adet, kültürel yapıların sayısı 9.267 adet, idari yapıların sayısı 2.377 adet, askeri yapıların sayısı 1.026 adet, endüstriyel ve ticari yapıların sayısı 3.238 adet, mezarlıkların sayısı 3.100 adet, şehitliklerin sayısı 225 adet, anıt ve abidelerin sayısı 274 adet, doğal varlıkların sayısı 6.668 adet, kalıntıların sayısı 1.911 adet ve korumaya alınan sokakların sayısının ise 60 adet olduğu bilinmektedir.

Barcelona'da 1976 tarihinde imzalanan "Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi'ne" dayanarak 12.06.1988 tarih ve 88-13019 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince TC Başbakanlık ÖÇKKB geçici olarak ihdas edilmiştir. Anılan protokol ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesinde yer alan "Bakanlar Kurulu, ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik öneme haiz olan, çevre kirlenme ve bozulmalarına duyarlı alanların, doğal güzelliklerinin gelecek nesillere ulaşmasını emniyet altına almak üzere, gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi amacıyla ÖÇKB tespit ve ilan etmeye, bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plan ve projelerin hangi Bakanlıkça yürütüleceğini belirlemeye haizdir" hükmü gereğince 13.11.1989 tarihinde 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ÖÇKKB kurulmuştur. 383 sayılı Kararname ile kurulan TC Başbakanlık ÖÇKKB, 444 sayılı Kararname ile 21.08.1991 tarihinde kurulan Çevre Bakanlığı'na bağlanmıştır. Kurum, 01.05.2003 tarih ve 4856 sayılı Kanun ile Çevre ve Orman Bakanlığı'na ve 4 Temmuz 2011 tarih ve 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ÇŞB'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. ÖÇKKB, kamu tüzel kişiliğine haiz özel bütçeli bir kamu kuruluşu olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

ÇŞB verilerine göre 2011 yılı başında Türkiye'de 15 adet ÖÇKB bulunmaktadır. ÖÇKB, Bakanlar Kurulu Kararı ile tesis edilmekte ve bu süreç içinde önemli bir politik baskı da gözlenmekte olup, bölge ilanı kolay olmamaktadır. 12.06.1988 tarih ve 88/13019 Bakanlar Kurulu Kararı ile Gökova, Kaş-Kekova ve Göksu, 22.10.1990 tarih ve 90/1117 sayılı Karar ile Patara, Kaş-Kekova ve Göksu, 25.12.2003 tarih ve 6692 sayılı Karar ile Gölbaşı, Pamukkale, Ihlara, Foça, Datça-Bozburun ve Belek, 03.03.2002 (Konya) tarih ve 2000/1381 sayılı Karara göre Tuzgölü ve 22.12.2010 tarih ve 27793 sayılı Karara göre de Saros Körfezi ÖÇKB tespit ve ilan edilmiştir (Çizelge 2).

Gökova, Köyceğiz-Dalyan, Fethiye-Göcek ve Datça-Bozburun ÖÇKB, Muğla İl sınırları içinde olup toplam alanı 3.295,77 km², Patara ÖÇKB, Antalya-Muğla İl sınırları içinde olup toplam alanı 189,81 km², Kaş-Kekova Belek ÖÇKB, Antalya İl sınırları içinde ve toplam alanı 370,09 km², Göksu ÖÇKB; Mersin İl sınırları içinde olup toplam alanı 226,31 km², Gölbaşı ÖÇKB, Ankara İl sınırları içinde ve toplam alanı 273,94 km², Ihlara ÖÇKB, Aksaray İli'nde olup, toplam alanı 54,34 km², Foça ÖÇKB, İzmir İl sınırları içinde ve toplam alanı 71,38 km², Pamukkale ÖÇKB, Denizli İl sınırları içinde ve toplam alanı 66,56 km², Uzungöl ÖÇKB, Trabzon İl sınırları içinde olup, toplam alanı 149,12 km², Tuzgölü ÖÇKB, Ankara-Konya-Aksaray il sınırları içinde ve toplam alanı 7.414,40 km² ve Saros Körfezi ÖÇKB, Çanakkale-Edirne il sınırları içinde olup, toplam alanı ise 730,21 km² olarak tespit edilmiştir. ÖÇKB'nin toplam alanı 12.841,93 km² olup, toplam özel çevre koruma alanının ülke yüzölçümü içindeki oranı % 1,65 olmuştur (Çizelge 2). ÖÇKB'lerinde ilgili mevzuat hükümlerine göre çevrenin korunması, geliştirilmesi ve yapılaşma ilkeleri, ÖÇKB tarafından hazırlanan imar planı ilkelerine göre gerçekleştirilmektedir. Plan esas ve ilkeleri çerçevesinde, bölgedeki faaliyetlerle ilgili tedbirlerin alınması ve kontrolü yetkisi valiliklere aittir. ÖÇKB tespit ve ilanına ilişkin kararların mevzuata göre; mahallinde uygulanması ve izlenmesinden, belediye sınırları ve mücavir alan içinde belediye başkanı, köylerde muhtar, orman koruma bölgelerinde Orman İşletme Müdürlükleri, belediye sınırları ve mücavir alanları ile orman alanı dışında ise Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri sorumludurlar.

2873 sayılı Kanun ile milli parklar; "Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları" olarak tanımlanmıştır. Bir yerin milli park olarak kabul edilebilmesi için; tabiat ve kültürel kaynak değeri ile rekreasyonel potansiyeli, milli ve milletlerarası seviyede özellik ve önem taşıması, kaynak değerleri, gelecek nesillerin miras olarak devralacakları ve sahip olmaktan gurur duyacakları seviyede önemli olması, kaynak değerleri tahrip olmamış veya teknik ve idari müdahalelerle ıslah edilebilir olması ile saha büyüklüğü, kaynak değerleri kesafeti yönünden, özel haller ve adalar dışında en az 1000 hektar olması ve bu alan bütünüyle koruma ağırlıklı zonlardan meydana gelmesi gerekmektedir. Tahrip edilen doğa ve doğal kaynakların korunması için milli park ilanı, hem doğa ve doğal kaynakların korunması, hem insanların bu alanlardan daha etkin yararlanabilmelerini mümkün kılmaktadır.

Çizelge 2. Türkiye’de Özel Çevre Koruma Bölgeleri

Alanın Adı	Buldukları İller	Alanı (Km ²)	Oranı (%)
Gökova	Muğla	576,90	4,49
Köyceğiz-Dalyan	Muğla	461,46	3,59
Fethiye (Göcek)	Muğla	816,02	6,35
Patara	Antalya-Muğla	189,81	1,48
Kaş-Kekova	Antalya	258,30	2,01
Göksu	Mersin	226,31	1,76
Gölbaşı	Ankara	273,94	2,13
Datça-Bozburun	Muğla	1.441,39	11,22
Belek	Antalya	111,79	0,87
Ihlara (Kapadokya)	Aksaray	54,34	0,42
Foça	İzmir	71,38	0,56
Pamukkale	Denizli	66,56	0,52
Uzungöl	Trabzon	149,12	1,16
Tuz Gölü	Ankara-Konya-Aksaray	7.414,40	57,74
Saros Körfezi	Çanakkale-Edirne	730,21	5,69
Toplam	15 Adet	12.841,93	100,00

Kaynak: Anonim 1994, Anonim 1996, Anonim 2003, Anonim 2011b.

ÇŞB verilerine göre; Antalya İli’nde 4 adet, Adana, Artvin, Balıkesir, Çanakkale, Erzurum, Isparta, Kastamonu, Kayseri ve Muğla İlleri’nde 2’şer adet, Adıyaman, Afyon, Ağrı, Ankara, Aydın, Bartın, Bolu, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Edirne, Iğdır, Kars, Kütahya, Kırklareli, Konya, Malatya, Manisa, Nevşehir, Niğde, Osmaniye, Rize, Şanlıurfa, Trabzon, Tunceli ve Yozgat İlleri’nde ise 1’er adet olmak üzere toplam 49 adet milli park bulunmaktadır. Milli park alanlarında özellikle mali kaynak (fon), teknik donanım ve personel yetersizliği, etkin koruma-kullanım projelerinin uygulanması ve rasyonel korumaya olanak vermemektedir. Milli parkların yalnızca açık hava rekreasyon alanı olarak görülmesi, bu alanlardan yeterince yararlanılmasını olumsuz etkilemektedir. Birçok milli park alanı içinde ve çevresindeki yerleşim birimlerinde yerleşimlerin genellikle orman içi ve çevresinde olmaları, işlenen arazi varlığı ve gelir kaynaklarının oldukça sınırlı olması, parsellerin mülk ve zilyetlikle işlenmesi, tarım dışı iş olanaklarının olmaması, yerel halkın alan yönetim kararlarına etkin olarak katılamaması ve özellikle kırsal turizm olanakları ile çevre yerleşimlerin alana gelen ziyaretçilerin yaptıkları harcamadan doğrudan pay alamaması, milli park alanlarının tespit ve ilan edilmesinden sonraki başlıca yönetim kısıtları olarak görülmektedir. Diğer önemli bir sorun ise özellikle yaz aylarında kullanıcıların neden oldukları yangınların milli park alanlarında oluşturdukları tahribatlar ve bitki örtüsü ve hayvan topluluklarının bu olaydan olumsuz etkilenmesidir.

Koruma çalışması milli parklarla birlikte aynı zamanda doğa parkları, doğa anıtları ve doğa koruma alanları için de geçerlidir. *Doğa parkları*; doğal yapısı, bitki örtüsü ve yaban hayatı bakımından belirli bir özelliğe, üstün estetik değere ve

manzara bütünlüğü sağlayacak ölçüde yeterli büyüklüğe sahip, halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun doğa parçalarıdır. Ancak bu alanlar, milli parklar kadar geniş ve ulusal düzeyde olmayabilir. *Doğa anıtları*; doğanın ve doğa olaylarının meydana getirdiği, belirli özelliklere ve bilimsel değere sahip, 2873 Sayılı Kanuna göre korunan ve yönetilen ilginç doğal nesnelere ve bunların bulunduğu yerlerdir. Bu nesne ve yöreler, genellikle milli park ve tabiat parklarının sınırları içinde olabildiği gibi, onlardan bağımsız, küçük, ancak kendine has bütünlüğü olan alanlar biçiminde olabileceklerdir. *Doğa koruma alanları* ise, bilim ve eğitim yönünden önem taşıyan, nadir bulunan, tehlikeye maruz kalan ve kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve doğal olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri içeren ve kesinlikle korunması gereken, ancak sadece bilimsel ve eğitsel amaçlarla kullanılmak üzere ayrılmış doğa parçalarıdır. Bu alanların çoğu milli parklara göre daha küçük olduklarından, etrafları çevrilerek daha iyi korunma olanağı sağlanmaktadır. Bütün doğa koruma alanları, çeşitli biyolojik özellikleri nedeniyle bu statüye sahip olmuşlardır. Koruma alanlarındaki özel mülkiyete konu parsellerin kullanımı kısıtlandığı gibi, alanın içinde ve çevresindeki hanelerin koruma kararlarının alınması ve alan yönetimine katılmaları mümkün olamamaktadır.

2873 sayılı Kanunda tabiat parkları; bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçaları olarak tanımlanmıştır. Bir yerin tabiat parkı olarak ilan edilebilmesi için milli veya bölge seviyesinde üstün tabii fizyocoğrafik yapıya, bitki örtüsü, yaban hayatı özelliklerine ve manzara güzellikleri ile rekreasyon potansiyeline sahip olması, kaynak ve manzara bütünlüğü sağlayacak yeterli büyüklükte olması, özellikle açık hava rekreasyonu yönünden farklı ve zengin bir potansiyele sahip olması, mahalli örf ve adetlerin, geleneksel arazi kullanımı düzeninin ve kültürel manzaraların ilgi çeken örneklerini de ihtiva edebilmesi ve devlet mülkiyetinde olması gerekmektedir. ÇŞB verilerine göre Antalya İli'nde 4 adet, Isparta ve İstanbul İlleri'nde 3'er adet, Afyon, Ankara, Çorum, İzmir, Kahramanmaraş ve Kocaeli İlleri'nde 2'şer adet, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bolu, Gümüşhane, Konya, Manisa, Muğla, Sinop, Tokat ve Trabzon İlleri'nde ise 1'er adet olmak üzere toplam 33 adet tabiat parkı tespit ve ilan edilmiştir.

2873 Sayılı Kanuna göre, tabiatı koruma alanları kriterleri; milli ve milletlerarası seviyede tipik, emsalsiz, nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği veya gizlediği tabii ve geleneksel arazi kullanım şekillerine ait örnekleri barındırması, genellikle hassas ekosistemlere, habitatlara veya hayat şekillerine, biyolojik veya jeolojik önemli çeşitliliklere, zengin genetik kaynaklara sahip olması, bu özellikleri ve farklılıkları; bilim, eğitim, araştırma kurumları veya ilgili kuruluşlar tarafından tespit edilmiş olması, saha büyüklüğü, korunması gerekli değerlerin hayatlarını uzun süreli olarak devam ettirmelerine yeterli olması ve devlet mülkiyetinde olmasıdır. ÇŞB verilerine göre; Bolu İli'nde 4 adet, Antalya ve Artvin İlleri'nde 3'er adet, Hatay, Kütahya ve Zonguldak İlleri'nde 2'şer adet, Afyon, Balıkesir, Burdur, Denizli, Düzce, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, Kahramanmaraş, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Muğla,

Samsun ve Sinop İlleri'nde ise 1'er adet olmak üzere toplam 31 adet tabiat koruma alanı bulunmaktadır.

Doğal koruma alanlarına ilave olarak daha küçük ölçekte ve etrafları çevrilmiş yerlerde, Türkiye ve dünyada soyu tükenmekte ya da tehdit altında olan bazı hayvan türleri özel olarak korunmakta, yetiştirilmekte ve bunlardan bazılarının popülasyonları belirli bir sayıya ulaşınca bir kısmı tekrar doğaya bırakılmaktadır. Sayıları 40'a ulaşan ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerine dağılmış bulunan bu alanlarda koruma altına alınmış hayvanlardan bazıları, karaca, kelaynak, sülün, turaç, keklik ve geyik olarak sıralanabilir.

Su kaynaklarını geliştirme yatırımlarının (barajların) inşası, sadece özel mülkiyete konu arazilerin kamulaştırılması ve çevre değerlerinin tahribine neden olmamakta, aynı zamanda mücavir (komşu) alandaki birçok parselin kullanımı ve özellikle parsellere ulaşımı da olumsuz etkileyebilmektedir. Büyük barajlar, yerleşik nüfusun fiziki olarak yer değiştirmesine neden olmakta ve bu durum önemli yeniden yerleşim sorunlarının yaşanmasına yol açmakta ve birçok tarihsel, doğal ve kültürel değer su altında kalmaktadır. Özellikle Keban, Atatürk, Birecik, Ilısu, Bergama-Yortanlı, diğer barajlar ve altyapı projelerinde sıklıkla tartışma konusu olmakta, tarihsel değerlerin yerinde korunması veya taşınmasına çalışılmaktadır. Barajların su toplama sahasındaki taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının taşınarak korunması veya yerinde muhafaza edilerek gelecek kuşaklara aktarılması konusunda çalışmalar yapılmasına karşın, uzun yıllar boyunca oluşan nehir akış hızı ve su rejimine göre oluşan alüviyal arazilerin tahribi, nehirlerin su rejimlerinin değişmesi ve olumsuz etkilenen su ekosistemi ve türler ile endemik türlerin tahribi için başka boyutlarını oluşturmakta ve bu tür olumsuz etkilerin azaltılması ve önlenmesi için hemen hemen hiçbir önlem alınmamaktadır. Üstelik 1993 yılından bu yana sıklıkla değiştirilen ve günümüzde adeta yatırımcı için bir angarya niteliğine dönüştürülen ÇED çalışması ile ileri proje analizleri ve izleme-değerlendirme aşamalarında belirtilen konularda hemen hemen çalışma yapılamamaktadır. Barajların koruma alanlarında kullanım olanakları tamamen ve/veya kısmen kısıtlanan parsellerin kamulaştırılması veya söz konusu arazilerin olduğu gibi boş bırakılmaları nedeniyle ödenmesi gereken gelir veya değer kaybı tazminatlarının içme suyu maliyetlerine etkilerinin çok yüksek olmadığı ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin içme suyu maliyetlerini asgari düzeye çekebilmek için koruma alanında fiilen tarım ve tarım dışı amaçlarla kullanımı mümkün olan ve arazi talebinin yüksek olduğu yerlerde yatırım yapmak yerine daha bakir alanlardan kaynak tedariki yoluna gitmeleri, izale hattı maliyetlerini artırmakla birlikte uzun vadede avantajlı bir yaklaşım olabilecektir.

Türkiye'de çevre örgütlenmesi önce yerel düzeyde başlamış, daha sonra yönetimin en üst düzeyini oluşturacak olan merkezi yapılanmaya gidilmiştir. Günümüzde ÇŞB ve Bakanlığa bağlı kuruluşlar merkezi düzeyde çevre yönetiminden sorumlu (Ege 2006) iken, su yönetimi konuları OSİB'na bağlanmış ve çevre alanında sorumlu veya koordinasyon yapabilecek tek bakanlık yerine görev ve yetkiler farklı bakanlıklar arasında dağıtılmıştır. Bunun da ötesinde farklı kanunlar ile farklı koruma

alanları tespit ve ilan edilmekte ve bu alanların yönetiminden farklı bakanlıklar ve bağlı birimler sorumlu olmaktadır. Bazen bir alan veya körfez ya da bölgeye birkaç koruma statüsü verilmekte, her bir koruma statüsü farklı bakanlıklara bağlı birimlerce yönetilmektedir. Koruma statülerinin bir kısmı ulusal mevzuata, bazıları ise uluslararası sözleşmelere göre ilan edilmektedir. Alan koruma türlerinde esasen doğal ve kültürel çevre değerlerini korumak ve çevre sorunlarını önlemeye yönelik koruma-kullanma esasları ile uygulama biçimleri düzenlenmiştir. Doğal canlı kaynakların korunmasından sorumlu kuruluşlar arasında; ÇŞB ve KTB, bitki ve hayvan türlerinin korunması ile ilgili olarak OSİB, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB), baraj gölleri ile su havzalarının korunmasıyla ilgili olarak Devle Su İşleri Genel Müdürlüğü ve Büyükşehir Belediyeleri Su ve Kanalizasyon İdareleri gelmektedir (Çizelge 3).

2863 Sayılı Kanun çok sayıda arkeolojik, doğal, kentsel ve üst üste çakışan sit alanları tespit ve tescil edilmiştir. Ancak sit alanlarının yüzölçümü konusunda güvenilir veri bulunmamaktadır. Ülke yüzölçümünün % 1,47'si milli park, % 1,58'i ÖÇKB alanı, % 1,50'si yaban hayatı koruma ve geliştirme alanı olarak tespit ve ilan edilmiştir. Toplam 11.772 adet sit alanının yüzölçümüne ilişkin veri olmamakla birlikte korunan alanların ülke yüzölçümüne oranı % 5,19 olmaktadır (Çizelge 3). Türkiye gibi doğal, tarihsel ve kültürel özellikleri ile ender bir ülkede bu oranın oldukça düşük olduğu açıktır. Bu oranın düşük olmasının nedenleri arasında koruma altına alınan birçok alanın gerçek yüzölçümünün bilinmemesi ve bazı ender alanlara koruma statüsünün verilmemiş olması yatmaktadır. Ancak bu oranın üst üste çakışan koruma alanları kapsadığı da gözden uzak tutulmamalıdır. İdeal olarak sürdürülebilirlik açısından bu oranın en azından % 10 dolayında bulunması gerekir. Uluslararası normlara uygun olarak korunan alanların oranı daha düşük düzeyde olup, bu oran % 4,0 dolayında verilmektedir. Türkiye'de uluslararası normlara uygun statülerde korunan alan miktarının ülkenin toplam yüzölçümüne oranı, dünyadaki korunan alanların toplamı dünya (denizlerdeki 12 mil kıyı şeridi dahil) yüzölçümüne oranı % 12,8'dir. Bu oran İspanya'da korunan alanların ülkenin yüzölçümüne oranı % 7,8, Fransa'da % 11,7 ve İtalya'da % 12,5 ve Yunanistan % 2,8 olmuştur (Ünlü 2007). Türkiye'de koruma alanlarının yüzölçümü ve yönetim modelleri yönünden gözden geçirilmesi, sürdürülebilirliğin sağlanması için zorunludur.

Türkiye'de 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu kapsamında iki alan koruma statüsü yer almaktadır. Yaban hayatını koruma sahaları ve yaban hayatını geliştirme sahalarının her ikisi de orman rejimine giren yerlerde ÇŞB ve diğer yerlerde ise Bakanlar Kurulu'nca ilan edilmektedir. Yaban hayatı koruma sahası, yaban hayatı değerlerine sahip, korunması gerekli yaşam ortamlarının bitki ve hayvan türleri ile birlikte mutlak olarak korunduğu ve devamlılığının sağlandığı sahaları kapsamaktadır. Yaban hayatı geliştirme sahası ise, av ve yaban hayvanları ile yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma planı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahaları içermektedir.

6831 Sayılı Orman Kanunu kapsamında, doğanın yerinde korunmasına katkıda bulunan dört koruma statüsü vardır. Bu koruma statülerinin amacı, doğanın korunması değil orman kaynaklarının sürdürülebilir kullanımınıdır. Başlıca koruma alanları; muhafaza ormanları, gen koruma ormanları, tohumluklar ve orman içi dinlenme yerleridir. 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu uyarınca tanımlanan su ürünleri istihsal sahaları da alan koruma statüleri arasında sayılabilir. Kıyıları ile iç suların su ürünleri üretim sahası olduğu varsayılarak, su ürünleri üretiminin yapılamayacağı yerler 1380 Sayılı Kanun kapsamında yayımlanan sirkülerler ile belirtilmektedir. Sirküler kapsamında, deniz kaplumbağası üreme alanı olarak tespit edilen yerlerle ilgili olarak bazı koruma tedbirleri alınmakta ve ayrıca iç sularda belirli dönemler için avlanma yasağı uygulanmakta ve toplam 4284 adet alan mevcut bulunmaktadır.

Çizelge 3. Türkiye’de Korunan Alanların Sayıları ve Alanları

STATÜ	Adet	Alan (Ha)	Sorumlu veya Yetkili Kurum	Yetki Veren Kanun
Milli Park	49	1.199.557	ÇŞB Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu
Tabiat Anıtı	103	5.541	ÇŞB Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu
Tabiat Parkları	33	77.798	ÇŞB Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu
Tabiatı Koruma Alanı	31	46.886	ÇŞB Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu
Ramsar Alanları	12	200.000	ÇŞB Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi)
Yaban Hayatı Üretme Yeri İstasyonu	19	4.564	ÇŞB Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu
Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahası	79	1.223.957	ÇŞB Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu
Özel Çevre Koruma Alanı	15	1.284.190	ÇŞB-ÖÇKKB	Barcelona Sözleşmesi ve Akdeniz’de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol ve 383 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname
Doğal Sit	1.270	VY	KTB Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
Tarihi sit	151	VY	KTB Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
Arkeolojik sit	9.652	VY	KTB Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
Kentsel sit	244	VY	KTB Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
Diğer Sit Alanları	455		KTB Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
Orman Koruma Bölgeleri	487	VY	OSİB-Orman Genel Müdürlüğü	6831 Sayılı Orman Kanunu
İçme Suyu Baraj Havzaları Koruma Alanı	??	VY	OSİB Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ile Büyükşehir Belediyeleri Su ve Kanalizasyon İdareleri	2872 Sayılı Çevre Kanunu- Sulak Alanlar Yönetmeliği ve Su Kirliliğini Kontrol Yönetmeliği
Toplam	12.600	4.042.493	-	-
Ülke Yüzölçümü (Ha)			81.457.800	
Koruma Alanlarının Yüzölçümüne Oranı (%)			5,19	

Kaynak: Anonim 2011a, Anonim 2011b, Anonim 2011c ve Anonim 2011d kayıtlarından yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır. VY: Veri Yok

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle de farklı statülerde koruma alanları tesis edilmiştir. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye 14 Nisan 1982 tarihinde taraf olunmuş ve bu sözleşme kapsamında

Dünya Kültürel ve Doğal Miras Alanı tanımlanmıştır. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi, AB üyesi devletlerin önderliğinde hazırlanan ve AB'ye üye olmak isteyen diğer devletlerce de onaylanan bu sözleşme ile taraflar yabancı bitki ve hayvanlar ile bunların yaşama ortamlarının korunmasını amaçlamışlardır. Bu çerçevede sözleşme, kesin olarak korunması gereken bitki ve hayvan türleri, korunan hayvan türleri, yasaklanan av yöntemleri ile ilgili listeleri içermektedir. Türkiye bu sözleşmeye 9 Ocak 1984 tarihinde 84/7601 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile taraf olmuştur. Sözleşmeye taraf ülkeler Zümrüt Ağı Alanları (ASCI-Areas for Special Conservation Interest) ilan edebilmekte olup, bu kapsamda ülkemizde 9 adet alan zümrüt ağı alanı olarak tanımlanmıştır. Barcelona Sözleşmesi ve Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol, 16 Şubat 1976'da kabul edilen Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi çerçevesinde, Akdeniz'deki doğal alanların ve bölgedeki kültürel mirasın yok olmaması için deniz alanları ve çevrelerinin özel koruma alanları olarak korunması öngörülmektedir. Bu amaçla 88/13151 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 7 Ekim 1988 tarihinde Türkiye, Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarına İlişkin Protokol'ü onaylamıştır. Bu protokol çerçevesinde belirlenen alanlar ÖÇKB olarak tanımlanmakta ve ÖÇKB kurulması 383 Sayılı Kararname ile yasallaştırılmıştır.

Ramsar Sözleşmesi (Özellikle su kuşları yaşama ortamı olarak uluslararası öneme sahip sulak alanlar hakkındaki sözleşme), 3895 sayılı Kanun ile onaylanarak 17 Mayıs 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme hükümlerine dayanılarak 30 Ocak 2002 tarihinde Ulusal Sulak Alanları Koruma Yönetmeliği yayımlanmıştır. Yönetmelik, sulak alanların korunması ve geliştirilmesini hedeflemekte olup, bu kapsamda uluslararası korunan Ramsar Alanları ile ulusal düzeyde sulak alan koruma sahaları ilan edilebilmektedir. Türkiye'de 200.000 ha alanı kapsayan 12 adet Ramsar alanı bulunmaktadır. Avrupa Birliği Kuşları Koruma Yönetmeliği (79/409/EEC) ile Avrupa Birliği Habitatları ve Türleri Koruma Yönetmeliği (92/43/EEC) ile farklı koruma alanları tesis edilmiştir. Bu kapsamda *Natura 2000* adı verilen uluslararası korunan alanlar ağı oluşturulmaktadır. Yönetmelik uyarınca AB'ne üye olan her ülke sınırları içindeki hayvanlar, bitkiler ve habitatlar açısından uluslararası öneme sahip alanları koruma altına almakla yükümlüdür. Türkiye, AB üyesi olmamasına rağmen, AB ile bütünleşme sürecinde söz konusu yönetmelikler ulusal mevzuat ile uyumlaştırılması gereken bir belge olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de Koruma Alanlarının Statülerine Göre Yönetim Araçları

Koruma alanlarının tescil ve tespitinden sonra alan yönetiminde; koruma amaçlı imar planı ve yönetim planı yapımı, kamulaştırma, özel mülkiyete konu parsellerin trampa edilmesi (takas) ve sit sertifikası gibi araçlar kullanılmaktadır. 2863 Sayılı Kanun ile koruma alanlarında yapılacak kamulaştırma, planlama, uygulama, ruhsatsız yapı yasağı, kültür varlıklarının taşınması ve yönetim ilkeleri tanımlanmıştır. 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıklarının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (Resmi Gazete, Tarih: 05.07.2005, Sayı: 25866) ile büyükşehir belediyeleri, büyükşehir

belediyesi sınırları içindeki ilçe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini yitirmek üzere olan, koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ilişkin koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, doğal afet risklerine karşı önlemlerin alınması, tarihi ve kültürel varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması olanakları ile bu amaçlar doğrultusunda oluşturulacak olan yenileme alanlarının tespiti, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesi, projelerinin oluşturulması, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin yöntem, ilke ve esaslar belirlenmiştir.

Türkiye'de 2863 Sayılı Kanun kapsamında tespit ve ilan edilen sit alanları ile 2873 Sayılı Kanuna göre ilan edilen koruma alanlarının en önemli sorunu söz konusu alanların sınırlarının kesin olarak bilinmemesi, koruma alanlarına ilişkin sayısallaştırılmış altlıkların yetersizliği, alanın sınırları konusunda birçok çelişkinin olması ve özellikle sit alanları etkileşim sahalarına yönelik politikaların tespiti ve uygulanması konularında yaşanmaktadır. Statülerine göre koruma alanlarının 1/1000 ölçekli haritaları ve koruma amaçlı imar planı ile yönetim planlarının tamamlanamamış olması, özellikle yerel düzeyde belediyeler ve il özel idarelerinde imar planı yapımı ve inşaat izinlerinin verilmesi ile mevzi plan yapımı ve uygulama aşamalarında hatalı kararların verilmesine ve yargıya ulaşan anlaşmazlıkların rasyonel olarak çözümüne yönelik kararların tesis edilmesine olanak vermemektedir. Halbuki toplam sit alanı, milli park, ÖÇKB ve diğer koruma alanlarının yüzölçümünün, ülkenin toplam yüzölçümü içindeki payı, önemli koruma göstergesi ve hatta sürdürülebilirlik ölçütü olarak ele alınmaktadır. Daha da önemlisi, koruma alanlarının kapladıkları alanların tarım, orman, çayır ve mera arazilerinin nevelerine göre dağılımlarının bilinmemesi ve bu alanların toplam tarım, orman, çayır ve mera alanları içindeki paylarının incelenmesi olacaktır. Diğer yandan koruma alanlarında arazilerin mülkiyet yapılarının (kamu kurumu, devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yer, mera, orman ve özel mülkiyet gibi) analizi ve mülkiyet değişikliklerinin (kişi ve kurumlar arasındaki alım-satımlar ile vakıf, dernek, banka, şirket ile yerli-yabancı edinimleri gibi yönlerden analizler gibi) sürekli olarak izlenmesi, koruma alanlarının yönetimi ve geleceği açısından yaşamsal öneme sahiptir.

Koruma alanlarında rasyonel koruma-kullanım kararlarının geliştirilmesi ve uygulanmasının en önemli araçlarından biri koruma amaçlı imar planlarıdır. Koruma imar planları; sit içeren yerleşme alanlarında düzenlenen koruma ve geliştirme amaçlı plan olarak tanımlanabilir. 2863 sayılı Kanuna göre koruma amaçlı imar planları; "söz konusu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik

yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma koşulları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlar olarak tanımlanmıştır (Md.3/8). Koruma sadece kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu alanların planlamasına ilişkin bir amaç olmadığından, koruma amaçlı planlama kapsamında; kıyı ve sahil, kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu alanlar, gecekondular bölgeleri, çevre, turizm amaçlı faaliyetler, afet bölgeleri, milli parklar ve Boğaziçi Bölgesi'nin planlama çalışmaları da incelenmektedir (Çolak 2011). Ancak 2863 sayılı Kanunun kapsamında sadece sit alanlarında koruma amaçlı imar planı yapımı düzenlenmekte ve bu amaçla Sit alanları Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik (Koruma Amaçlı İmar Planı Yönetmeliği) ile kentsel sit, tarihi sit, arkeolojik sit, doğal sit ve ören yeri için koruma amaçlı planlama uygulama esasları tespit edilmiştir. 2873 Sayılı Kanuna göre milli parklarda yapılan gelişim planı, etüd ve haritalama ile 383 Sayılı Kararname kapsamında yapılan imar planı ve yönetim planları da esasen koruma amacı ön planda olan planlar olarak görülebilir.

Sit alanlarında kesin inşaat yasağı olan birinci ve ikinci derece arkeolojik sit alanları ile birinci derece doğal sit alanlarında çok sayıda özel mülkiyete konu ve yüksek değerli taşınmazın olduğu ve koruma kararlarından maliklerin olumsuz etkilendikleri görülmektedir. Bu sorunun çözümü için 4706 Sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Resmi Gazete, Tarihi: 18.07.2001, Sayısı: 24466) ile söz konusu taşınmaz maliklerine sit sertifikası verilmesi düzenlenmiş olmasına karşın, gerek sit alanlarındaki taşınmazların Hazine taşınmazı ile trampa edilmesi (takas), gerekse sit sertifikası uygulaması başarılı olarak yürütülememiştir. 4706 Sayılı Kanunun 6. maddesinde, 2863 sayılı Kanunun 15. maddesinin birinci fıkrasının (f) bendi gereğince, sit alanı olması nedeni ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu taşınmazların, Hazineye ait taşınmazlarla değiştirilmesi işlemlerinde, taşınmaz maliklerinin kabul etmesi halinde, sit alanındaki taşınmazların bedeli, Maliye Bakanlığı'nca tespit edilerek, kendilerine taşınmazın bedelini gösteren belge verilmesi ve bu belge, Hazineye taşınmaz satışlarında ödeme aracı olarak kabul edilmesi hususu düzenlenmiştir. Ancak 18.02.2009 tarih ve 5838 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun (Resmi Gazete (Mükerrer), Tarih: 28.02.2009, Sayı:27155) 32. maddesi ile bu düzenleme yürürlükten kaldırılmıştır. 5838 Sayılı Kanun ile değiştirilen 4706 Sayılı Kanunun geçici 11. maddesi ile de 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kanun uyarınca sit alanı ilan edilmesi nedeniyle kesin inşaat

yasağı getirilen alanlardaki taşınmazlar için bu maddenin yayımı tarihinden önce düzenlenmiş olup, 31.12.2011 tarihine kadar kullanılmayan veya kısmen kullanılan belgelerin (gayrimenkul sertifikalarının) iptal edildiği ve yenisinin düzenlenmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Arkeolojik ve doğal sit alanlarında kamulaştırma işlemleri, ödenek yetersizliği ve diğer nedenlerle çok yavaş ilerlemektedir ve malikin taşınmazını tasarruf olanağı kısmen veya tamamen ortadan kalkmaktadır. Bu sorun özellikle araştırma alanı olarak seçilen Muğla İli'ndeki koruma alanlarında açıkça görülmektedir. 2863 Sayılı Kanun ile sit alanı olması nedeniyle kesin inşaat yasağı getirilmiş ve korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parsellerin, malikinin başvurusu üzerine bir başka hazine arazisiyle değiştirilebilmesi hükme bağlanmış olmasına rağmen, taşınmazların trampa edilmesi işlemi uygulanmamaktadır. 383 Sayılı Kararname ile 2873 Sayılı Kanun kapsamında günümüze kadar hemen hemen hiç kamulaştırma işleminin yapılmadığı tespit edilmiştir. Diğer yandan 2011 yılı sonunda yürürlükten kaldırılan gayrimenkul sertifikası da çoğunlukla amacı dışında kullanılmıştır. Bu koşullarda sit alanları ile diğer koruma alanlarının yönetimi ve özel mülkiyete konu taşınmazlarda olası değer kayıplarının tazmini ve maliklerin kayıplarının minimize edilmesi için yeni yaklaşımların geliştirilmesi zorunlu olacaktır.

Koruma alanları ile ilgili kapsamlı mevzuat oluşturulmuş ve merkez ve taşrada görevli-yetkili örgütler kurulmuştur. Anayasa, yasalar, yönetmelikler ve diğer ikincil mevzuat ile koruma alanlarının tespiti, ilanı ve yönetimi ile ilgili esaslar belirlenmiş olup, uygulama bu ilkelere göre gerçekleştirilmektedir. İlgili bakanlıklar ve koruma kurumlarının konuyla ilgili kapsamlı çalışmaları ve kararları bulunmaktadır. Bununla birlikte koruma alanları ile ilgili birçok Yargıtay ve Danıştay kararı bulunmakta ve bu kararlar, uygulamadaki sorunların boyutunu açıklamak için yeterli görülmektedir. Yargı kararları ve raporların analizinden koruma alanlarında taşınmazın mülkiyetine getirilen kısıtlamaların önemli bir sorun olduğu ortaya çıkmaktadır.

ÖÇKB'nde Arazi Kullanımı ve Kısıtlamaların Etkilerinin Değerlendirilmesi

ÖÇKB Yönetimi ve Gökova ÖÇKB'nin Durum Analizi

2872 Sayılı Kanununun 9. maddesinde 26.04.2006 tarih ve 5491 Sayılı Kanun ile değişiklik yapılan "çevrenin korunması" amacıyla; (i) ülke fizikî mekânında, sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda, koruma-kullanma dengesi dikkate alınarak kentsel ve kırsal nüfusunu barınma, çalışma, dinlenme ve ulaşım gibi ihtiyaçların karşılanması sonucu oluşabilecek çevre kirliliğini önlemek amacıyla nazım ve uygulama imar plânlarına esas teşkil etmek üzere bölge ve havza bazında 1/50.000-1/100.000 ölçekli çevre düzeni plânlarının yapılması, yaptırılması ve onaylanması, (ii) ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmesi ve bozulmasına duyarlı toprak ve su alanları, biyoçeşitlilik, doğal kaynaklar ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını güvence altına almak üzere

gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi amacıyla ÖÇKB olarak tespit ve ilan etmeye, bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plân ve projelerin hangi bakanlıkça hazırlanıp yürütüleceğini belirlemeye Bakanlar Kurulu'nun yetkili olduğu, (iii) sulak alanların doğal yapıları ve ekolojik dengelerinin korunmasının esas olduğu ve sulak alanların doldurulması, kurutulması yoluyla arazi kazanılamayacağı ve bu hükme aykırı olarak arazi kazanılması halinde söz konusu alanın faaliyet sahibince eski haline getirileceği hüküm altına alınmıştır. 383 Sayılı Kararname ile 2872 sayılı Kanununun 9. maddesine göre ÖÇKB olarak ilan edilen ve edilecek alanların sahip olduğu çevre değerlerini korumak ve mevcut çevre sorunlarını gidermek için bütün önlemleri almak, bu alanların koruma ve kullanma esaslarını belirlemek, imar planlarını yapmak, mevcut her ölçekteki plan ve plan kararlarını revize etmek ve re'sen onaylamak üzere ÇŞB'na bağlı ve tüzelkişiliğe sahip ÖÇKKB'nın kurulması ile bu Kurumun teşkilat ve görevlerine ilişkin esaslar düzenlenmiştir. Kurumun yönetimi ve işletilmesine ilişkin temel ilkeler; (i) uluslararası koruma sözleşmeleri ve çevre mevzuatı da dikkate alınarak bölgedeki koruma ve kullanma esaslarını belirlemek ve yeni düzenlemeler yapmak ve (ii) bölgenin 383 Sayılı Kararnamenin amacı doğrultusunda korunması için her türlü faaliyette bulunmak, araştırma ve incelemeleri yapmak ve yaptırmak ve gerektiğinde bütün kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili dernekler ve milletlerarası kuruluşlarla işbirliği yapmak olarak belirlenmiştir.

ÖÇKB'nin doğal ve tarihsel özellikleri ile ekolojik dengesinin korunması konusunda her türlü araştırma ve incelemeleri yaptırarak, gerekli önlemleri almak veya aldırarak, ÖÇKB ile ilgili her ölçekteki yeni plan ve projeyi re'sen onaylamak, ÇŞB Yüksek Çevre Kurulunca belirlenen esaslar doğrultusunda hangi çeşit tesislerin nerelerde yapılacağına ilişkin kararları almak ve uygulanmasını sağlamak ve gerekli görülen taşınmazların kamulaştırılmasını yapmak ÖÇKKB'nın başlıca görevleri arasındadır. ÖÇKB alanı sınırları içinde parsellerin mülkiyet yapıları; kamu ve özel mülkiyete konu arazilerden oluşmaktadır. Hazinesin özel mülkü ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerin yönetiminden Milli Emlak Genel Müdürlüğü (MEGM) sorumludur. Bununla birlikte 21.04.2005 tarih ve 5335 Sayılı Kanun ile 383 Sayılı Kararnamede yapılan değişiklikle ÖÇKB olarak ilan edilen alanlardaki Hazinesin özel mülkiyetindeki taşınmazlar ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerler, ÖÇKKB'nın talebi üzerine Maliye Bakanlığı'nca 383 Sayılı Kararname amaçlarında kullanılmak üzere ÖÇKKB'na tahsis edilecek ve bölgelerde Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerin kiralanması ve bu yerler için gerekli görülen hallerde kullanma izni verilmesi, işletilmesi, işlettilmesi ve diğer tasarruf hakları Başkanlığa ait olacaktır (Md.10). ÖÇKB içinde kalan özel bütçeli kuruluşlar, yerel yönetimler, sosyal güvenlik kurumları ve denetleyici ve düzenleyici kurumlara ait araziler ile diğer kamu idarelerinin mülkiyetindeki araziler söz konusu düzenlemenin kapsamı dışında kalmaktadır. Bunların dışında ÖÇKB içindeki özel mülkiyete konu araziler için ÖÇKKB tarafından yapılan imar planı ile kullanım kısıtlamaları getirilmekte, avlanma ve hayvancılık ile kum ve malzeme alımı ve işletmeciliği düzenlenmektedir. Özellikle 383 Sayılı Kararnamede ÖÇKB içinde yer alan ve

ÖÇKKB tarafından düzenlenen planlarda özel işaretlerle gösterilen, niteliğine göre tespit edilen tedbirlerle zaman, mekan ve faaliyet türleri yönünden çok kısıtlı kullanımlara izin verilen ve nitelikli personel tarafından kontrol edilen doğal rezerv alanı “*hassas zon*” olarak tanımlanmış olup, bu zonda kalan özel mülklerin maliklerinin söz konusu taşınmazlarını etkin olarak kullanmaları ve tasarruf hakları büyük ölçüde kısıtlanmaktadır. 383 Sayılı Kararname ile yetki verildiği halde bu zondaki tapulu taşınmazların kamulaştırılması ve 4706 Sayılı Kanun kapsamında trampa edilmesi uygulamasının tercih edilmediği görülmektedir.

383 Sayılı Kararname ile özel çevre koruma bölgelerinde imar planı yapma ve onama yetkisi ÖÇKKB’na verilmiştir. İmar planı ile özellikle hassas alanlarda yapılaşma ve kullanım kısıtları getirilmekte ve bu durum taşınmaz talebi ve değerini düşüren önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. İncelenen Gökova ÖÇKB için 1/5000 ölçekli nazım imar planı ile 1/1000 ölçekli uygulama imar planları ÖÇKKB tarafından yapılmış olup, alan içindeki her türlü yerleşim, ticaret, turizm, tarım ve diğer faaliyetlere söz konusu uygulama planı çerçevesinde izin verilmektedir. Sit alanları ile ilgili koruma kurulu kararları tapu siciline tescil edilmekte, ancak özel çevre koruma bölgelerindeki taşınmazların kullanımına ilişkin kısıtlamalar tescile konu edilmemekte, sadece ÖÇKKB tarafından yapılan ve re’sen onanan imar planlarında görülmektedir. Birçok yatırımcı, çevresel yönden önemli ve tercih edilen merkezlerde ikinci konut ve yatırım amaçlı taşınmaz ediniminden sonraki dönemde taşınmazlarının koruma alanında kaldığını öğrenilebilmektedir. Koruma alanlarındaki taşınmazların genellikle piyasa değerlerinin oldukça altında bedellerle yerel emlak ofisleri ve arazi spekülâtorlerine satıldığı görülmektedir. Özellikle ÖÇKB’nde imar planı ile kısıtlama getirilmiş taşınmazlarla ilgili yapılaşma yasağı alıcıya belirtilmeden alım-satım işlemlerinin yapıldığı ve taşınmaz üzerinde yapım projelerinin uygulanması aşamalarında önemli sorunlarla karşılaşıldığı gözlenmektedir.

Gökova ÖÇKB; Muğla İli, Ula ve Marmaris İlçeleri ile bunlara bağlı 3 belde ve 4 köyden oluşmakta olup, Akyaka, Gökova, Akçapınar, Gökçe, Çamlı, Karacaköy ve Çetibeli yerleşim alanları içinde kalmaktadır (Şekil 1). Körfez doğudan batıya 45 deniz mili uzunluğundadır. Gökova ÖÇKB’nin kapladığı deniz alanı yaklaşık 307 km²’dir. Gökova Körfezi ve ÖÇKB, çoğunlukla el değmemiş deniz-kıyı habitatlarından oluşmaktadır. Gökova Körfezi, Türkiye’de tanımlanan 305 Önemli Doğa Alanından biri olup, bozulmamış kıyıları ve temiz denizi nedeniyle turistler için çekici bir merkezdir. Körfez, hem ÖÇKB statüsü, hem de doğal sit (birinci derecede) statüsü ile koruma altındadır. Sualtı Araştırmaları Derneği’nce yapılan çalışmaların sonucunda 10 Temmuz 2010 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Karar ile Gökova Körfezi’ndeki altı bölgede (Akbük, Akyaka, Çamlık, Bördübet ve Karaca Koyları ile İngiliz Limanı’nda) ilan edilen *deniz koruma alanı* ile toplam 23 km²’lik alan veya bütün Gökova ÖÇKB deniz alanının yaklaşık % 7,5’i olup, söz konusu alan her türlü avlanma faaliyetine kapatılmıştır. ÖÇKB alanı içinde ve çevresindeki yerleşim birimlerinde balıkçılık önemli bir gelir kaynağı olduğundan, körfezin avlanmaya kapatılması, hanelerin refahını olumsuz etkileyebilecektir.

Şekil 1. Gökova ÖÇKB Bütünleşik Deniz ve Kıyı Alanları Yönetim Planı (Kaynak: Orhun ve Gallo-ORSI 2010).

ÖÇKB alanında makilik, zeytin, narenciye, kızılçam ve günlük ormanları yaygındır. Sucul ekosistemlerde; Akdeniz fokü, Kum köpekbalığı ve su samuru faunanın en önemli türleridir. ÖÇKB'ndeki yerleşim birimlerinde hanelerin temel geçim kaynaklarını sırasıyla tarım, turizm ve balıkçılık oluşturmaktadır. ÖÇKB alanı içindeki köy ve beldelelerde tarla tarımı (susam, buğday, akdarı ve mısır başta olmak üzere pamuk ve sebze), narenciye (portakal, limon, mandalina, greyfurt), zeytin, sera tarımı ve diğer meyvelerin yetiştiriciliğine yer verilmektedir. Marmaris-Köyceğiz hattında günlük ağacından parfümeri ve eczacılıkta kullanılan sığla yağı üretilmektedir. ÖÇKB içinde 2 su ürünleri kooperatifi mevcut olup, balıkçılık yapılmaktadır. İç kesimdeki köylerde balıkçılığın yanı sıra, turizm, bitkisel üretim, hayvancılık ve arıcılık yaygındır. ÖÇKB içinde ve dışında önemli tarım ve özellikle turizm potansiyeli olmasına karşın, tarım ve turizm faaliyetleri arasındaki etkileşimden yararlanılamamakta, tarım (çiftlik) turizmi geliştirilememiştir.

Uzunluğu 1.100 km'yi aşan deniz kıyıları ile Muğla ölkemizin en uzun sahil şeridine sahip ilidir. ÖÇKB'ndeki birçok koy ve körfezi içine alan deniz alanlarında yatçılık, mavi tur, günübirlik tekne turları ve paraşüt sörfü gibi doğa sporları ve turistik faaliyetler arasında yer alır. Bölgede pansiyonculuk ve küçük otel işletmeciliği gibi faaliyetler ile ikinci konut alanları da hızla gelişmektedir. Sualtı Araştırmaları Derneği (2010) tarafından Gökova ÖÇKB Bütünleşik Deniz ve Kıyı Alanları Yönetim Planlaması Projesi tamamlanmış ve proje ile diğer ÖÇKB'nde olduğu gibi yönetim modeli oluşturulmuş, alandaki kullanım kısıtları ve koruma stratejisi tespit edilmiştir (Şekil 1). Gökova ÖÇKB'nde doğal, tarihsel ve kültürel

kaynaklar, biyoçeşitlilik, sualtı, su üstü canlı ve cansız varlıkların korunması ve bu değerlerin gelecek nesillere aktarılması, sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde bölgelerin ekonomik kalkınmasını sağlamak ve çevre bilincini arttırmak için (i) koruma kullanma dengesinin kurulması, (ii) sınırlı ve verimli tarım alanları ve nitelikli orman alanlarının korunması, (iii) yerüstü ve yeraltı su kaynaklarının kirlenmesini önlemek ile sulak alanların kaybının engellenmesi, (iv) bölgenin planlı biçimde dengeli kullanıma açılması, (v) ÖÇKB'indeki yerleşmelerin çevre altyapılarını iyileştirerek geliştirmek ve (vi) ÖÇKB'nde tarım, turizm ve balıkçılık gibi ekonomik sektörlerin doğal yapıyı bozmayacak biçimde geliştirilmesini sağlamak için yönetim planı yapılmıştır.

Muğla İli'nde toplam arazi varlığı 1.324.700 ha olup, bunun % 19,32'si tarım arazisinden oluşmaktadır. İlin toplam nüfusunun % 57,65'i köy ve beldelerde ikamet etmekte ve kırsal alanda tarım ve turizm faaliyetlerinden geçimini sağlamaktadırlar. Kayıtlı çiftçi sayısı 75.570 olup, Çiftçi Kayıt Sistemi verilerine göre ortalama işletme büyüklüğü 36 dekar dolayında olup, haneler arazi varlığı yönünden küçük aile işletmesi özelliğine sahiptirler. Arazi varlığının 133.677 hektarında sulu tarım yapılmakta olup, sulanan tarım alanları toplam tarım arazisinin % 53'ünü teşkil etmektedir. Gökova ÖÇKB alanının bulunduğu Ula İlçesi'nde toplam arazi varlığı 40.700 ha, tarım arazisi varlığı 7.566 ha ve toplam arazi varlığı içinde tarım arazisinin payı % 18,58'dir. Milas İlçesi'nde ise toplam arazi varlığı 216.700 ha ve tarım arazisi varlığı 84.381 ha olup, toplam arazi varlığı içinde tarım arazisinin payı % 38,94 olmuştur. Gerek il genelinde, gerekse ÖÇKB alanının yer aldığı ilçelerde arazi varlığının düşük bir kısmının sürekli olarak işlenmesi, doğada türlerin korunması ve gelecek için muhafaza edilmesi bakımından önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.

Gökova ÖÇKB içinde birinci derece arkeolojik sit ve doğal (tabii) sit alanları da bulunmakta ve bu durum koruma statülerine getirilen koruma kararlarının etkilerinin birbirinden ayrılmasına olanak vermemektedir. ÖÇKB alanı sınırları içinde hanelerin başlıca gelir ve geçim kaynakları arasında tarım, turizm ve balıkçılık ilk sırada yer almaktadır. ÖÇKB içinde görüşülen 95 hanenin arazi varlıkları genellikle 50 dekarında altında olup, hanelerin küçük işletme özelliğine sahip oldukları saptanmıştır. Hanelerin işletme arazisi varlıklarının % 50'si tarla arazisi, % 25,00'i bahçe arazisi ve % 25,00'i ise sebze ve diğer tarım arazisi niteliğindedir. ÖÇKB alanı sınırları içindeki yerleşim birimlerinde toplam arazi varlığı içinde tarım arazisinin payı oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. ÖÇKB alanı sınırları içinde parsellerin mülkiyet yapıları; kamu ve özel mülkiyete konu arazilerden oluşmaktadır. Koruma kısıtları hem kamu, hem de özel mülkiyete konu parselleri etkilemektedir. Daha önce de açıkladığı gibi ÖÇKB içindeki Hazinenin özel mülkiyetindeki parsellerden fiilen ÖÇKKB'na devredilmiş olanların yönetimi ÖÇKKB tarafından, talep edilip devri yapılmamış olan parseller ise MEGM tarafından yapılmaktadır. Özellikle ÖÇKB'lerinde bir kısmı hassas zonda kalan ve büyük yüzölçüme sahip parsellerin hassas zon dışındaki kısmının ifraz edilmesi ve İdarece ekonomiye kazandırılması taleplerine ÖÇKKB tarafından izin verilmemesine sıklıkla tanık olunmaktadır. Bu

koşullarda ÖÇKB’nde gerek kamu, gerekse özel mülkiyete konu parsellerin yönetiminin yeniden gözden geçirilmesinin zorunlu olduğunu göstermesi açısından önemli görülmektedir.

Koruma alanları içinde yönetim kararlarının arazi piyasalarına etkileri; yapılaşma yasakları, mevcut bitki örtüsünün korunması, mevcut yapının olduğu gibi korunması ve arazi satışının yasaklanması veya piyasada araziye alıcının olmaması gibi nedenlere bağlı olarak belirginleşmektedir. Arkeolojik ve doğal sit alanlarında kesin yapılaşma yasağı getirilebilmekle birlikte, ÖÇKB’nde hassas zonlarda büyük ölçüde yapılaşma ve ekonomik faaliyetler kısıtlanmaktadır. Gökova ÖÇKB alanı içinde görüşülen maliklerin % 62,50’si yapılaşma yasağı ile kullanım kısıtlamaları ve % 37,50’si ise arazinin satışının yapılamaması veya alıcının olmaması nedeniyle koruma kararlarından olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. ÖÇKB içinde arazisi olan ve görüşülen maliklerin yaptıkları değerlendirmelere göre yapılaşma ve kullanım kısıtlaması getirilen arazilerde, maliklerin % 68,75’ine göre alıcı sayısı azalmakta ve araziye olan talep düşmekte ve maliklerin % 66,25’ine göre ise arazi alım-satım değerinde ÖÇKB tarafından getirilen kısıtlamaların kayba neden olduğu belirtilmektedir. Gökova ÖÇKB alanı sınırları içindeki tarım arazilerinin koruma statüsüne bağlı olarak birim değerindeki ortalama kayıp (veya değer düşüklüğü) maliklerin subjektif olarak yaptıkları değerlendirmelerin ortalamasına göre % 75,00 oranında olmaktadır. İncelenen ÖÇKB alanı içindeki arazilerin piyasa değerlerinin, çevre yerleşimlerde benzer özelliklere sahip parsellerden % 16,54 ve arazilerin gelir değerlerinin ise benzer parsellerden % 35,28 oranında daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Bunun esas nedeni ÖÇKB tespit ve ilan edilmesinin parsel birim değerinin artışına neden olması değil, ÖÇKB içindeki parsellerin Körfez içinde ve kıyı ile yerleşim yerlerine daha yakın, alan dışındaki benzer parsellerin ise kıyıya daha uzak olmaları ve tarım dışı amaçla arazi talebinin nispeten düşük olmasıdır. Ancak ÖÇKB içinde olan parsellerin birim değerleri ile ÖÇKB tespit ve ilanından önceki parsel birim değerleri karşılaştırıldığında, parsellerin piyasa değerlerinde hassas zonda % 74,55 ve hassas zon ile sit alanı dışında ise % 16,78 oranında değer farklılığının olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun geçerliliği maliklerin piyasa değeri konusundaki eğilimleri ile de test edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre ÖÇKB alanı tespit ve ilan edilmesinin söz konusu bölge sınırları içindeki özel ve kamu mülkiyetine konu parsellerin birim piyasa değerlerinde kayba neden olabildiği ortaya konulmuştur.

Çevre değerleri yönünden ender özelliklere sahip alanların tespiti ve gelecek nesiller için söz konusu kaynakların korunmasına yönelik çalışmaların yapılması, sürdürülebilirlik felsefesinin bir gereği olarak görülmekte ve toplum yararına bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir. Nitekim 383 Sayılı Kararıyla “...çevre değerlerini korumak ve mevcut çevre sorunlarını gidermek için bütün önlemleri almak, bu alanların koruma ve kullanma esaslarını belirlemek ...” amacıyla ÖÇKB tespit ve ilan edilmekte ve alanın sınırları içindeki arazi kullanım kararları üst ölçekli ve parsel ölçeğinde ÖÇKB tarafından yapılan plan kararlarına göre belediyeler ve diğer paydaşlarca uygulanmaktadır. Ancak ÖÇKB alanı sınırları içindeki maliklerin

uzun vadeli olarak biyoçeşitlilik ve çevresel varlıkların korunmasının ekonomik değeri veya toplumsal faydası ile kısa vadeli özel faydayı karşılaştırarak, kısa vadeli faydalarının olumsuz etkilendiğini düşündükleri ve dolayısıyla ÖÇKB alanı tespit ve ilan edilmesi nedeniyle ekonomik kayba uğradıklarını düşünmeleri, piyasa ekonomisi mantığı ile ilişkilendirilebilecek bir yaklaşım olarak görülebilir. Gökova ÖÇKB alanı içindeki maliklerin % 31,25'ine göre ÖÇKB içindeki arazilerin olması gereken piyasa değerleri ile bölge içinde gerçekleşen piyasa değerleri arasındaki farkın Devlet tarafından ödenmesi veya kaybın telafi edilmesi, maliklerin % 37,50'sine göre koruma statüsü ve arazi kullanım sınırlamasının tamamen kaldırılması ve maliklerin % 31,25'ine göre ise koruma statüsünün kısmen kaldırılması ile kaybın telafi edilebilmesi gerekmektedir.

Gökova ÖÇKB alanındaki taşınmaz malikleri ile bölge yönetimi arasındaki çatışmalar genellikle yapılaşma kısıtlarına uyulmamasından kaynaklanmaktadır. Görüşülen maliklerin % 12,50'si ile ilgili olarak İdarece yapılaşma yasağına uyulmaması nedeniyle dava açılmış, davalar ortalama 1 yılda sonuçlanmış ve yargılama sonucu mahkemelerce ÖÇKB lehine karar verilmiştir. ÖÇKB ile ilgili imar planında ilke ve esasları belirlenen arazi kullanım kararlarına uyulmaması, maliklerin yargılanmasına neden olmuştur. ÖÇKB alanında köy yerleşimlerinde mülkiyet parselleri üzerinde bile inşaat yapılmadan önce ÖÇKB Müdürlüğü, belediyeler, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü ve İl Özel İdaresi'ne başvurulması, önceki deneyimlerin olumlu sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Koruma statüleri içinde ve çevresindeki hanelerle yapılan görüşmeler sonucunda köylerde sit alanları ve/veya çevre koruma alanları içinde kalan arazi ve binaların kamulaştırılması ve trampa edilmesi ile ilgili eğilimler de incelenmiştir. ÖÇKB alanı içinde kalan hanelerin % 31,25'i sit alanları ve/veya ÖÇKB içindeki araziler ile binaların kamulaştırılması gerektiğini belirtmektedir. Maliklerin önemli bir kısmının (% 68,75'inin), koruma alanı içindeki arazilerin ilgili kamu idaresi tarafından kamulaştırılmasını istememesi, çevre koruma alanları içindeki arazi ve binaların kullanımına doğrudan getirilen kısıtlamaların etkilerinin zayıf olarak görülmesinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Koruma statüleri içinde ve dışında kalan hanelerle yapılan görüşmeler sonucunda köylerde sit alanları ve/veya çevre koruma alanları içindeki arazi ve binaların kamulaştırılmasını hangi kurumun yapması ve kamulaştırılan taşınmazın nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili eğilimleri de değerlendirilmiştir. ÖÇKB içinde kalan hanelerin % 66,67'sine göre bölge içindeki arazinin ÖÇKB ve % 33,33'üne göre ise belediyelerce kamulaştırma işleminin yapılması gerekmekte ve kamulaştırma işlemi tamamlanan arazi ve binalar tamamen günübirlik rekreasyon, turizm ve ticaret ile sosyal faaliyetler için kullanılmalıdır.

Gerek Gökova ÖÇKB, gerekse diğer çevre koruma alanlarında mevcut tarım faaliyetlerinin flora ve faunayı olumsuz etkilediği ve bu alanlarda yüksek enerjili tarımın sürdürülebilmesinin mümkün olmadığı açıktır. Tarımsal faaliyetler bitki örtüsünü tahrip ederek erozyona neden olmaktadır. Bunun nedenleri; toprağın

korunması ve ıslahı için sınırlı düzeyde yatırım yapılması, toprak kaynakları ile ilgili kuruluşların ekolojik havza yönetimine yönelmemeleri, küçük tarım işletmelerinin yaygınlığı, tarımsal gelirin düşüklüğü ve belirlenen bir yerde toprak koruyucu önlemlerin uygulanmasının güç olması sayılabilir. Buna ilave olarak tarıma uygun olmayan alanların işlemeli tarıma açılması ve bunun da ormansızlaşma ile flora ve faunada kayıplara neden olması, bitki ve havan türlerinin kaybına neden olan etkenlerden biridir. Bu sorunların çözümü için; kırsal kesimde yaşam koşulları ve tarım tekniğinin iyileştirilmesi, destekleme politikalarına arazi kaynaklarını koruma amacının entegre edilmesi, arazi koruma yatırımlarına çiftçilerin katılımı, mevcut kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması ve ekolojik havza yönetimine geçilmesi gibi eylem seçeneklerinin uygulanması düşünülebilir (Anonim 1998b, Bülbül vd. 2001).

Gerek il geneli, gerekse ÖÇKB alanındaki hanelerde arazi varlığının önemli bir kısmını ağaçlıklar oluşturmakta, fiilen işlenen arazilerde tarla tarımı ve seracılık faaliyetlerine yer verilmektedir. Hassas alanlarda hatalı arazi kullanımına bağlı olarak oluşan erozyon ve diğer toprak sorunlarının, arazi kullanımını etkileyebilecek boyutta olmadığı yerinde yapılan incelemede görülmüştür. Tarımda üretimin artırılmasında yapay girdilerin kullanımı önemli rol oynamakta olup, özellikle tarım kimyasallarının sera ve sebze üretim alanlarında yoğun kullanımı çevre kirliliğine neden olmaktadır. Hatalı ve aşırı gübreleme, toprak ve su kirliliğine neden olmakta, nitrat ve fosfat gibi suda kolay erimeyen kimyasal maddelerin yüzey ve yeraltı sularına karışması insan sağlığı yönünden zararlı sonuçlar vermektedir. ÖÇKB içinde ve etkilenme sahası ile doğal sit alanlarında organik tarımın geliştirilmesi, hem koruma politikalarının etkinliğinin yükseltilmesi, hem de hane gelirinin yükseltilmesine katkı yapacaktır. ÖÇKB ve diğer koruma alanlarında yaygın olarak arıcılık, su ürünleri ve hayvancılık faaliyetlerine yer verilmektedir. Özellikle büyükbaş hayvancılık işletmelerinden yayılan koku ve atıkların suya karışması ile önemli çevre sorunu oluşabilmektedir. Çevresel yönden hassas bölgelerde hatalı toprak işleme ve bakım işlemleri, doğal dengenin bozulması, erozyon, su ve hava kirliliği gibi sorunlara neden olmakta ve bu koşullarda duyarlı alanların korunması ve çevre duyarlı tarım yöntemlerinin yaygınlaştırılması açısından GTHB'nca Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARİP) kapsamında Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Projesi (ÇATAK) hazırlanmış olup, proje pilot illerde sınırlı sayıda alanda uygulanmış, ancak henüz ÖÇKB'leri ÇATAK Projesine alınmamış, ÖÇKB'nde rasyonel işleyen organik tarım ve İyi Tarım Uygulaması (İTU) projesi de geliştirilememiştir.

ÖÇKB'nde Arazi Yönetimi Araçları ve Etkilerinin Değerlendirilmesi

Arazinin tarım, yaban yaşamının korunması, rekreasyon, ormancılık, eğitim ve araştırma gibi birçok kullanım amaçları bulunmaktadır. Çok amaçlı arazi kullanımı olarak tanımlanan bu yaklaşım ile arazi kaynakları birden fazla kullanıcıya hizmet edecek ve birden fazla mal veya hizmetin üretimine olanak verebilecektir. Bu yaklaşımda arazinin birincil kullanımı tarımsal üretim olmakla birlikte, bu kaynaklar

aynı zamanda yağmur sularının drenajı, yaban yaşamı için habitat, rekreasyon ve avcılık gibi spor faaliyetleri için de kullanılmaktadır (Whitby 1991). Kırsal arazi kaynaklarının üretimine olanak verdiği mal ve hizmetlerin birçoğu *kamusal mal* özelliği taşımakta ve bu nedenle taşınmaz maliklerine gelir getirmediğinden, bunların arz edilmesi için bireysel üreticiler yeterince teşvik edilememektedir (Whitby 1991). Arazi korumaya yönelik yasal düzenlemelerde, arazi kaynaklarının çok amaçlı kullanımına önem verilmeli ve birincil veya verimli tarım arazilerinin ulusal mirasın önemli bir parçası olması nedeniyle bunların korunması için kamu ve özellikle sivil toplum örgütlerince etkili ve yeterli önlem alınabilmelidir (Bülbül vd. 2001, Demirci vd. 2007).

Koruma çalışmaları, gıda güvenliğini sağlama, sağlık, barınma, kültürel, tarihsel ve doğal değerlerin korunması ve gelecek nesillere bırakabilme kaygısıyla yürütülmektedir. Ancak koruma çalışmalarının yeterliliği sürekli tartışma konusu olmaktadır. Küresel ölçekte bazı kıtalar veya ülkeler korunan alanlar konusunda oldukça iyi bir gelişme göstermiş olmakla birlikte, ülkemizde korunan alanlara yönelik daha birçok çalışmanın yapılmasına gereksinim duyulmaktadır. Korunan alanlarına ilişkin politika ve stratejilerin gözden geçirilmesi, mevcut durumun incelenmesi, planlama yaklaşımı ve kurumsal yapılanma, korunan alanlara ilişkin yönetsel boyut bunların başında gelmektedir. Koruma uygulamasında sıklıkla yasaklama, kısıtlama, bazı eylemler için önceden izin alma zorunluluğu getirmekte, kamu yardımları, koruma amaçlı planlama, kamulaştırma, trampa ve takas gibi birçok araç kullanılabilir. Bununla birlikte, klasik hukuk anlayışındaki mutlak mülkiyet hakkı ve ferdi sorumluluk kavramı çevre sorunları alanında geçerli olmamaktadır. Bu bakımdan anayasa ve yasalarla özel mülkiyete sınırlama getirilmekte ve bu işlemden dayanak noktası kamu yararı veya toplum yararı ölçütleri olmaktadır. Bunların da ötesinde özellikle hava, su, kıyı, dağlar, nehir yatakları ve hali arazilerin sahipsiz varlıklar veya Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerler olması ve bunların ortak (müşterek) kullanıma konu olmaları nedeniyle aşırı kullanımları ile tahriplerinin önlenememesi, söz konusu varlıkların mülkiyetlerine ilişkin yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Koruma alanlarının yönetiminde; yasaklama, standartları belirleme, faaliyeti geçici veya sürekli durdurma, para cezası, izleme-denetleme, vergiler, harçlar, depozito geri ödeme sistemi, pazarlanabilir kirlilik izinleri, sübvansiyonlar, sorumluluk sigortası ve tazminat ödeme gibi araçlar kullanılabilir. Benimsenen araçların koruma kalitesi ve alanın iyileştirilmesi yanında belirli amaçları da gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu amaçlar; (i) seçilen araç veya araçların yönetim ve uygulama maliyetleri, bunların kullanılması ile sağlanan toplumsal fayda (ekonomik etkinlik), (ii) faaliyetler arasında ayırma neden olarak ölçek sorunu yaratmaması ve bu bağlamda bazı maliklerin faaliyet alanından çekilmesine neden olmaması, (iii) seçilen araç veya araçların uygulama maliyeti ve bütün faaliyetin yeni düzenlemeye uyumu (en düşük maliyet-maliyet etkinliği) ve (iv) araçların etkileri ve sonuçlarının belirgin olması (belirsizlik faktörü içermemesi), veri gereksiniminin mümkün olduğunca az olması, teşvik edici olması ve politik yönden de kabul

edilebilir olması olarak sıralanabilir (Tanrıvermiş 2011). Bu amaçlara ulaşabilmek için koruma alanlarında kullanılacak yönetim araçları iki grupta toplanabilir:

• **(i) Geleneksel Araçlar:** Geleneksel araçların (yasaklama, sınırlama, standartlar, para cezaları, denetim, kamulaştırma gibi) amacı, faaliyet veya kirleticinin özelliği, miktarı ve nüfus yoğunluğu gibi faktörler dikkate alınarak sektör, yöre, bölge veya hane/işletme bazında saptanan kullanım kısıtlarının tespit edilmesidir. Devlet ekonomik faaliyetin neden olduğu zararı azaltmak için doğrudan yasaklamaya gidebilir, böylece oluşacak zarar kendiliğinden önlenmiş olur. Çevre korumanın önemli araçlarından biri olarak kabul edilen standartlar, kirlenmeye neden olan kirleticilerin belirli oranlarda tutulmasını sağlamaktadır. ÖÇKB yönetiminde yaygın olarak kullanılan araç ise yasaklama veya faaliyetin kısıtlanması olup, bu araçların etkin olarak uygulanmadığı açıktır.

• **(ii) Ekonomik ve Mali Araçlar:** Ekonomik araçların (vergiler, harçlar, depozito geri ödeme sistemi, pazarlanabilir kirlilik izinleri, sübvansiyonlar, krediler, piyasa oluşturma ve sorumluluk sigortaları ile yönetim anlaşmaları ve tazminat ödeme gibi) amacı, uzun dönemde oluşacak çevresel maliyetlerin önlenmesi için sürdürülebilir kalkınmaya yönelik politikalar ile doğal kaynaklar ve çevre kalitesinin korunmasıdır. Kaynakların aşırı kullanımı ve çevre duyarlılığının gelişmemiş olması, özellikle yenilenemeyen kaynakların tükenmesine neden olmakta ve bu olumsuz gelişimi de sürdürülebilir kalkınma amacı ile çelişmektedir. Bu durum çevre sorunlarının özünde ekonomik olguların bulunduğunu, ekonomik faaliyetlerin doğru bir şekilde planlanması ve rasyonel olarak değerlendirilmesi durumunda, çevre sorunları ve kalitesinin denetlenebilir ve yönetilebilir olduğunu göstermektedir (Tanrıvermiş 2011). 2872 Sayılı Kanun ve 383 Sayılı Kararname amaçları ile örtüşmesine rağmen, ÖÇKB yönetiminde halen kullanılan tazminat ödeme ve diğer ekonomik araçlar bulunmamaktadır.

İnsanlar hava, su, temiz çevre, kıyı ve peyzaj gibi varlıklardan kolaylıkla ve bir bedel ödemediği için bunların kamusal mal olmaları, toplumsal açıdan dışsallık sorununu karmaşık hale getirmektedir. Üreticiler ve tüketiciler çevresel varlıklardan serbestçe yararlanmakta ancak bedelini ödememektedir. Bu olgu kıt çevre kaynaklarının tüketilmesine ve çevrenin üzerindeki baskının giderek artmasına neden olmaktadır. Bu sorunun çözümü için ekonomik araçların kullanılması gerekmektedir. Kullanıcılardan ÖÇKB, milli park ve diğer koruma alanlarına girişte alınabilecek ücretler (harç), işletme bazında alınacak çevre vergileri veya kirletme izin ücretleri, çevre kalitesi standartlarını desteklemek için uygulanabilecek araçlardan bazılarıdır. Çevre biliminde kirleten öder ilkesine dayanılarak çeşitli ülkelerde alan koruma ve çevre yönetiminde vergi, harç, tazminat, kirletici izinleri ve sorumluluk sigortası sıklıkla tercih edilen araçların başında gelmektedir (Tanrıvermiş 1997, Tanrıvermiş 1999).

Korunan alanı yönetiminde etkinlik için uygun yönetim aracının seçilmesi zorunludur. Yönetim etkinliği, bir alana koruma statüsü verilmesinden başlayarak

yönetim sürecinin bütün aşamalarını içeren değerlendirmelerle ortaya çıkarılmaktadır. Günümüzde korunan alan yönetiminin geliştirilmesi ve etkin bir yapıya kavuşturulması için küresel düzeyde yapılan değerlendirmelerde dikkati çeken başlıca olumsuzluk, sağlıklı ve sürdürülebilir örgütlenme ve iyi bir yönetim anlayışının sağlanamamasıdır. Koruma alanlarında öncelikle tarım, turizm ve diğer faaliyetlerin entegre bir yaklaşımla ele alınması ve sürdürülebilir tarım stratejilerinin uygulanması kaçınılmazdır. Türkiye’de koruma alanlarının yönetiminde geleneksel araçlar uygulanmakta, ekonomik araçlar ve özellikle AB’ndeki yönetim anlaşmaları kullanılamamaktadır. Çevre dostu tarım yöntemlerini uygulayan ve çevrenin korunmasına katkı yapan üreticilere mali destek verilmesine, özellikle gelişmiş ülkelerde önem ve öncelik verilmektedir. Bu amaçla örneğin AB’nde tarımsal çevre politikaları kapsamında ilgili kamu kuruluşları maliklerle yönetim anlaşması yapmakta ve bu anlaşmalar ile söz konusu alanda çevre ile uyumlu faaliyetlerin yapılması veya arazinin boş bırakılması sağlanmakta ve oluşan gelir kayıpları, kamu kesimince tazminat olarak maliklere ödenmektedir (Bülbül vd. 2001).

GTHB’nca 2005/9230 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ilk defa çevre koruma amacına yönelik arazi kullanım kararlarının teşviki düzenlenmiştir (Resmi Gazete, Tarih: 15.11.2005, Sayı: 25994). Zaman içinde yönetmelik ve uygulamada birçok değişiklik yapılmıştır. Yönetmelik ile hassas bölgelerde bozulma ve kirlenme tehdidi altında olan ekolojik dengenin yeniden kurulması ve sürdürülebilirliği için üreticilerden süresi içinde başvurulara ödeme yapılması mümkün kılınmıştır. Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programını Tercih Eden Üreticilerin Desteklenmesine ve Bu Üreticilere Teknik Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik ve uygulama tebliği (Tebliğ No: 2011/24) ile toprak ve su kalitesinin korunması, yenilenebilir doğal kaynakların sürdürülebilirliği, erozyonun önlenmesi ve tarımın olumsuz etkilerinin azaltılması için gerekli önlemlerin alınmasına ilişkin esaslar tespit edilmiştir.

5488 sayılı Tarım Kanunu çerçevesinde ÇATAK Programı ile tarımsal arazilerde toprak ve su kalitesinin korunması, yenilenebilir doğal kaynakların sürdürülebilirliği ve yoğun tarım faaliyetlerinin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik gerekli kültürel önlemlerin alınması için programa katılan ve hibe sözleşmesi imzalayan çiftçilere GTHB’nca tarımsal destekleme ödemesi yapılmasına karar verilmiştir (Resmi Gazete, Tarih: 12.03.2010, Sayı: 27519). ÇATAK programının öngördüğü üretim modelini tercih eden üreticilere yapılacak ödemelerin finansmanı, uluslararası finans kuruluşlarından sağlanan kaynaklar ve/veya bütçeden karşılanmaktadır. ÇATAK Projesinde üreticilere ödemeler üç kategoride yapılacak olup, birinci kategoride, erozyonla mücadele (setleme, canlı veya cansız perdeleme, ideal sürüm tekniğinin uygulanması ve/veya koruma amaçlı araziyi boş bırakma), arazi ıslahı, drenaj ve taş toplama, ikinci kategoride uygun sulama tekniklerinin kullanımı, kontrollü tarım kimyasalları kullanımı, organik, yeşil, ahır gübresi ve kompost gibi girdilerin kullanımı ve organik ve İTU uygulamaları ve üçüncü kategoride, daimi bitki örtüsü oluşturulması, yeni çayır-mera tesisi ve/veya

iyileştirilmesi, aşırı otlatmanın engellenmesi ile yem bitkileri üretimi olarak belirlenmiştir (Md.10).

ÇATAK programından ödeme yapılan üreticiler ödeme süresince doğrudan gelir desteği verilmeyecektir. 2010/178 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ÇATAK Programı kapsamında destekleme yapılacak alanlarda, iki ayrı kategoride belirlenen uygulamalara üç yıl süreyle ödeme yapılacaktır. Bu kapsamda; birinci kategori, toprak işlenmesiz tarımın yapılması ve arazinin boş bırakılması uygulamasına 60 TL/da ve ikinci kategori çevre dostu tarım teknikleri ve kültürel uygulamalarına 135 TL/da ödeme yapılmaktadır. ÇATAK Projesi, ülkemizdeki ilk uygulama olması bakımından önem taşımaktadır. Pilot uygulamanın ülke geneline yayılması, koruma alanlarının yönetim anlayışına yeni bir boyut kazandıracaktır. ÇATAK Projesi ile organik tarım ve İTU programlarının ÖÇKB içinde ve etkilenme sahaları ile diğer koruma alanlarında yaygınlaştırılması, özellikle tarımın neden olacağı doğal kaynak tahriplerinin minimum düzeye çekilmesine olanak vermesi bakımından yararlı görülmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'nin koruma anlayışındaki gelişmelere yeterince uyum sağlayamaması nedeniyle koruma alanları yönetimi uygulamaları ile gelişmiş ülkelerin koruma alanları politikası ve alan yönetimi modelleri arasında yönetim modelleri ve kullanılan araçlar yönlerinden farklılıkların olduğu görülmektedir. Doğal kaynakların çeşitli nedenlerle bilinçsiz şekilde kullanılması, doğal ve kültürel değerlerin hızla tahrip edilmesi, korunması gereken önemli alanlara yeterince önem verilmemesi, koruma kararları ve alan yönetiminde çok başlılık, kararlara yerel halkın katılımının sağlanamaması, koruma alanlarında özel mülkiyetin sürmesi ve maliklerin tasarruf haklarının kısıtlanması, alan yönetiminde başarının kısıtlı düzeyde kalmasına yol açmaktadır. Korunan alanlarda sürdürülebilirlik açısından alan yönetim modelinin iyi planlanması ve etkin uygulama zorunludur. Koruma alanları içindeki yerleşim yerlerinde yaşayan, tarım, balıkçılık, avcılık ve turizm ile geçimini sağlayan hanelerin çevre değerlerine olası olumsuz etkilerini azaltmak açısından bilinçlendirilmeleri, sürdürülebilir tarımın yaygınlaştırılması, iyi tarım uygulamalarının geliştirilmesi, yerel özellik taşıyan yapı malzemeleri ve mevcut yapıların restore edilerek kullanıma açılması, uygun yapım projeleri ve çevre dostu mimarinin geliştirilmesi, türlerin sürdürülebilirliğini sağlayacak biçimde balıkçılık ve avlanma yapılması, tarım-balıkçılık-avcılık-turizm-rekreasyon ilişkilerinin güçlendirilmesi ve bu yollarla bölge içindeki ekonomik faaliyetlerin olası çevre zararlarının asgari düzeye çekilmesi sağlanmalıdır.

Koruma alanları ve çevresinde yaşayanların alan yönetim kararlarına belirli ölçüde katılımlarının sağlanması ve mülkiyet hakkı kısıtlamalarının önemli ekonomik kayba neden olmayacak biçimde uygulanması zorunludur. Halen koruma alanlarının yönetiminde yasaklama, standartları belirleme ve uygulama (atık su deşarjı, yapılaşma normları, avlanma gibi alanlardaki normlar), faaliyeti geçici veya

sürekli olarak durdurma, izleme ve denetim gibi araçların kullanıldığı, ancak söz konusu araçların yeterince etkili olmadığı ortaya çıkmaktadır. Korunan alanların yönetiminin bütün yönleri ile kapsamlı bir şekilde irdelemesi, etkin çevre yönetimi için mevcut kamu gücüne dayanan geleneksel araçlara ilave olarak ekonomik ve mali araçların kullanımına da yer verilmesi, çevre yönetiminde disiplinlerarası yaklaşımların belirlenmesi ve uygulanması, yerel halkın çevre duyarlılığının artırılmasına yönelik projeler ve programlara yer verilmesi gerekmektedir. Özellikle ÖÇKB ve sit alanlarında mülkiyet hakkı kısıtlanan malikler ile idare arasında yapılacak anlaşmalarla hassas alanlardaki arazilerin boş bırakılması ve bu yolla oluşan gelir kayıplarının tazmin edilmesinin yasal altyapısı kurulmalı ve uygulamaya geçilerek maliklerin olası gelir ve refah kayıpları azaltılmalıdır. Malike ekonomik avantaj sağlamayan koruma kararlarına halkın katılımının sağlanmadığı bilindiğinden, ÇATAK örneğinin AB normlarına göre iyileştirilerek çevresel duyarlı alanlarda kullanımının yaygınlaştırılması yararlı olacaktır.

Türkiye’de koruma alanları yönetiminin tek bir örgüt altında toplanması ve ilgili diğer kurumlarla işbirliği içinde koruma kararlarının uygulanması ve alan yönetiminin gerçekleştirilmesi mantıklı gibi görünmektedir. Halihazır yapıda çok sayıda bakanlık ve bağlı kuruma farklı ulusal ve uluslararası düzenlemelerle verilmiş görev ve yetkiler çerçevesinde koruma alanlarının yönetimi gerçekleştirilmekte, sıklıkla etkinlik ve şeffaflık ile verimlilik tartışmaları yapılmakta ve mevcut politikaların genellikle etkin olmadığı vurgulanmaktadır. Arkeolojik ve doğal sit alanları ile ÖÇKB’lerinde yapılaşma yasağı getirilmiş alanlarda halen özel mülkiyetin varlığının devam etmesi ve maliklerin kayıplarının mevcut düzenlemelerle giderilmemesi, mevcut politikaların en zayıf ve riskli yönünü teşkil etmektedir. ÖÇKB alanı sınırları içindeki Hazinesin özel mülkü ile Devletin hüküm ve tasarrufu altındaki arazilerin yönetimi, ÖÇKB’nin talebi üzerine söz konusu Kuruma devredilebilme, ancak ÖÇKB’nin söz konusu arazileri etkin olarak yönetmesinde sorunlarla karşılaşılabilir. Diğer yandan özel mülkiyete konu parsellere getirilen kısıtlamaların toplum yararı ile ilişkilendirilmesi uygun bir gerekçe olmakla birlikte bunun neden olduğu kayıpların telafi edilememesi önemli bir sorun olarak görülmektedir. ÖÇKB sınırları içindeki özel mülkiyete konu araziler için ÖÇKB tarafından yapılan imar planı ile kullanım kısıtlamaları getirilmekte, avlanma ve hayvancılık ile kum ve malzeme alımı ve işletmeciliği düzenlenmektedir. 383 Sayılı Kararname ile ÖÇKB içinde yer alan ve ÖÇKB tarafından düzenlenen planlarda özel işaretlerle gösterilen; niteliğine göre belirlenen önlemlerle zaman, mekan ve faaliyet türleri yönünden kısıtlı kullanımlara izin verilen ve yeterli sayı ve nitelikli personel tarafından sürekli kontrol edilen doğal rezerv alanları hassas zon olarak tanımlanmış olup, bu alandaki özel mülklerin kullanım ve tasarruf hakları büyük ölçüde kısıtlanmakta ve toplum yararı ile bireysel yarar arasında önemli bir çelişki doğmaktadır.

ÖÇKB hassas zonun parsel bazından sınırının tespitinde kadastral parsel sınırının esas alınması, genellikle parsel yüzölçümlerinin büyük olduğu durumlarda sorunlara neden olmaktadır. Sınır tespitinde esasen topografik yapı, eğim, zeminin

geçirçenliği ve koruma-kullanım ilişkisi esas alınmalıdır. ÖÇKB alanı içindeki bütün kamu kurumlarının mülkiyetindeki araziler değil de sadece MEGM yönetimindeki arazilerin bedelsiz olarak ÖÇKKB devri, kamu taşınmazları yönetiminde etkinlik açısından uygun görülmemektedir. ÖÇKB içindeki Hazinesinin özel mülkiyetinde olan parsellerden fiilen ÖÇKKB'na devredilmemiş olanların yönetimi MEGM tarafından yapılmaktadır. ÖÇKB'lerinde bir kısmı hassas zonda kalan ve büyük yüzölçüme sahip parsellerin hassas zon dışındaki kısmının ifraz edilmesi ve İdarece ekonomiye kazandırılması taleplerine ÖÇKKB tarafından izin verilmemesine sıklıkla tanık olunmaktadır. Bu koşullarda ÖÇKB'nde gerek kamu, gerekse özel mülkiyete konu parsellerin yönetiminin yeniden gözden geçirilmesinin zorunlu olduğunu göstermesi açısından önemli görülmektedir. Çevre koruma alanları ve özel olarak da ÖÇKB'lerinde, maliklerin arazi kullanımına getirilen kısıtlamaların neden olduğu arazi geliri ve değer kayıplarını telafi edebilecek ekonomik ve mali araçlar tesis edilememiştir. İncelenen bölge sınırları içindeki yerleşimlerde yıllık ortalama arazi alım-satım sayısı, arazi kira bedelleri ve arazilerin tahmini piyasa değerlerinin, bölge dışındaki benzer yerleşim yerlerine oranla daha düşük düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Çevre koruma alanlarının yönetimine alanın içinde ve çevresinde yerleşim birimlerinde yaşayan halkın katılımının mümkün olmadığı, ÖÇKB alanı sınırları içindeki yerleşimlerde arazinin; tarım, turizm, balıkçılık, yerleşim ve ikinci konut alanı gibi kullanımlara tahsisine getirilen kısıtlamaların hane geliri ve taşınmaz değerlerinde kayıplara neden olabildiği, ancak mevcut yasal ve kurumsal düzenlemeler çerçevesinde de söz konusu refah kayıplarının telafi edilemediği vurgulanmalıdır.

KAYNAKÇA

Akkurt, N., Yüksel, E. ve Erkoç, F., (2007). Türkiye'de Özel Çevre Koruma Bölgeleri, Ankara.

Allanson, P. ve Whitby, M. (Eds.), (1996). The Rural Economy and The British Countryside, Earthscan Publications Ltd, UK.

Anonim, (1994). Türkiye'de Özel Çevre Koruma, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, Sim Matbaacılık Yayını, Ankara.

Anonim, (1996). Çevre Koruma Rehber Kitabı, Çevre Bakanlığı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Yayını, Ankara.

Anonim, (1998a). Türkiye'nin Çevre Konusunda Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler, Çevre Bakanlığı, Şahin Matbaacılık Yayını, Ankara.

Anonim, (1998b). Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı, DPT, Ankara.

Anonim, (2003).Türkiye’de Özel Çevre Koruma, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Yayını, Ankara.

Anonim, (2011 a). www.kultur.gov.tr (TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Web Sitesi), Erişim Tarihi: 08.10.2011.

Anonim, (2011 b). www.ockkb.gov.tr (Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Web Sitesi), Erişim Tarihi: 10.10.2011.

Anonim, (2011 c). www.tkb.gov.tr (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Web Sitesi), Erişim Tarihi: 11.10.2011.

Anonim, (2011 d). www.cevre.gov.tr (Çevre ve Orman Bakanlığı Web Sitesi), Erişim Tarihi: 11.10.2011.

Bülbül, M., Tanrıvermiş, H. ve Gündoğmuş, E., (2001). Tarımsal Kalkınmanın Çevre Üzerine Etkileri-Sorunları ve Çözüm Yolları, Milli Produktivite Merkezi, Verimlilik Dergisi, 2001/3:171-200.

Ceran, Y., (2005). Türkiye’de Sulak Alanların Korunması ve Yönetim Çalışmaları, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.11-14.

Çolak, N.İ., (2011). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku, Oniki Levha Yayıncılık A.Ş. Yayın No:164, 1. Baskı, İstanbul.

Demirci, R., Tanrıvermiş, H. ve Aliefendioğlu, Y., (2007). Türkiye’de Arazi Yönetimi ve Piyasası: Temel Özellikleri, Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler, Sorunlar ve Değerleme Çalışmaları Üzerine Etkileri, Türk Kooperatifçilik Kurumu, Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, 42(4):38-63.

Demirel, Ö., Pirseliimoğlu, Z., Sarıkoç, E. ve Özdemir, B. (2005 a). Ülkemizde Uluslararası Koruma Statüleri Kapsamında Korunan Alanlar, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.43-52.

Demirel,Ö., Pirseliimoğlu, Z., Sarıkoç, E. ve Özdemir, B., (2005 b). Ülkemizde Koruma Bölgeleri ile İlgili Sorunlar ve Yeni Korunan Alan Planlama Yaklaşımı, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.71-80.

Durusoy, İ., Türker, M.F. ve Öztürk, A., (2005). Türkiye Orman Kaynakları Yönetiminde Korunan Alanların Yeri: Ulusal Planlar ve Uluslararası Süreçler Kapsamında Değerlendirmeler, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.61-70.

Dündar, B., (2005). Türkiye’de Tabiatı Koruma Alanlarının Özellikleri ve Başlıca Sorunları, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.93-96.

Johnston, R.J. ve Swallow, S.K. (Eds), (2006). Economics and Contemporary Land Use Policy: Development And Conservation at the Rural-Urban Fringe, Johns Hopkins University Pres, Baltimore, USA.

Karagöz, G., (2007). Türkiye’de Çevre Koruma Alanlarının Yönetimi ve Bu Alanlarda Tarımın Sürdürülebilirliği: Göksu Deltası Örneği, G.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Keleş, R. ve Hamamcı, C., (1993). Çevrebilim, İmge Kitabevi, 1993, Ankara.
Kesen, A.A., 2005. Yeni Yaklaşımlar Karşısında Korunan Alanlarımızın Yönetim ve Organizasyonu, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.107-112.

Kırış, R., Büyükgebiz, T. ve Yıldız, M., (2005). Korunan Alanlara Farklı Bir Bakış, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.349-360.

Mısır, N., Mısır, M., Yavuz, H, Sakıcı, O.E ve Kahrıman, A., (2005). Korunan Doğal Alanların Planlamasına İlişkin Kavramsal Çatının Oluşturulması, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.91-98.

Orhun, C. ve Gallo-ORSI, U., (2010). Gökova Özel Çevre Koruma Bölgesi Bütünleşik Deniz ve Kıyı Alanları Yönetim Planı, Rubicon Vakfı, Sualtı Araştırmaları Derneği-Akdeniz Foku Araştırma Grubu, İstanbul, Türkiye.

Özden, G.B., (2005). Türkiye’de Koruma Alanı Statüleri, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.1-4.

Reynolds, I.K., (1978). The Relationship of Land Values to Site Characteristics-Some Implications for Scenic Quality Management, Journal of Environmental Management, 6:99-106.

Shoemaker, R., (1989). Agricultural Land Values and Rents Under the Conservation Reserve Program, Land Economics, 65: 131-137.

Tazebay (Talay), İ., (1997). Sürdürülebilirlik Kavramı ve Uygulaması Üzerinde Bir Araştırma: Şanlıurfa Örneği, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Tanrıvermiş, H., (1997). Türkiye’de Çevre Politikaları, Türk Kooperatifçilik Kurumu, Üçüncü Sektör Kooperatifçilik Dergisi, 118:41-77.

Tanrıvermiş, H., (1999). Çevre Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma Yönünden Karadeniz Bölgesi Tarımının Değerlendirilmesi, Türk Kooperatifçilik Kurumu, Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, 126:49-70.

Tanrıvermiş, H., (2003). Agricultural Land Use Change and Sustainable Use of Land Resources in the Mediterranean Region of Turkey, Journal of Arid Environments, 54:553-564.

Tanrıvermiş, H., Şanlı, H., Terzioğlu, S.B. ve Karagöz, G., (2006). Türkiye’de Çevre Koruma Alanları Ve Koruma Alanlarında Tarımsal Faaliyetlerin Sürdürülebilirliğinin Değerlendirilmesi, Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, 13-15 Eylül 2006, Antalya.

Tanrıvermiş, H. ve Aliefendioğlu, Y.,(2007). Türkiye’de Su Kaynaklarından Sulama Amaçlı Yararlanma Yöntemlerinin Değerlendirilmesi, Türk Kooperatifçilik Kurumu Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, 43(1):88-111.

Tanrıvermiş, H. ve Şanlı, H., (2008). Tarım Politikalarının Arazi Değerlerine Etkilerinin Değerlendirilmesi, Türk Kooperatifçilik Kurumu Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, 43 (1):88-111.

Tanrıvermiş, H. (2011). Çevre Ekonomisi (Ders Notu), Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara.

Yalınkılıç, M.K. ve Arpa-Yenilmez, N., (2005). Türkiye’deki Korunan Alanlar ve Ekoturizm, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.3-14.

Yıldız, K., Sipahioğlu, Ş. ve Yılmaz, M., (2005). Çevre Bilimi, Genişletilmiş 2. Baskı. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

Yücel, M., (2005). Korunan Alanların Sınıflandırılması ve Uzun Devreli Gelişme Planları Yapımında Yaşanan Sorunlar, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, s.53-60.

Yücel, S.Ü., (2007). Doğamızı korumuyoruz!., TÜRSAB Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Yayın Organı, Sayı: 283 (Ekim2007): 4-11, İstanbul.

Whitby, M., (1991). The Changing Nature of Rural Land Use, In: Farming and the Countryside: An Economic Analysis of External Costs and Benefits, Ed.: N.Hanley, CAB International, Wallingford, UK, p.12-25.